REVISTA ISTORICĂ

ANUL al IX-lea, N-le 4-6 APRIL-IUNIE 1923

DĂRI DE SAMĂ
DOCUMENTE ȘI
NOTIȚE

PUBLICATE
DE

N. IORGA

CU CONCURSUL
MAI MULTOR SPECIALIȘTI.

SUMARIUL:

N. Iorga: Victor Place și și Unirea Principatelor.
Ioan C. Filitti: Un raport diplomatic muntean din 1856.
Victor Motogna: Iarăși lupta de la Posada.
C. J. Karadja: O nuntă fanariotă.
Victor Motogna: Raportul lui Alexandru Sterca Șuluțiu despre adunarea din Câmpul Libertății.
C. J. Karadja: Mormântul lui Mavrogheni-Vodă la Brusa.
C. J. Karadja: Un istoric turc despre noi.
Victor Motogna: O scrisoare a lui Dumitrașco-Vodă Cantacuzino.
N. Iorga: Din pribegia lui Gheorghe-Ștefan Vodă.
DOCUMENTE. — CRONICĂ.

1923

TIPOGRAFIA „CULTURA NEAMULUI ROMÂNESC" S. A., BUCUREȘTI

PREȚUL: 7 LEI

www.dacoromanica.ro

Manuscriptele se trimet d-lui N. Iorga
Bucureşti, Şoseaua Bonaparte, 8.

Pentru cărţile despre care se fac recensii care le recomandă, se poate reţinea, după dorinţă, anunciul de pe copertă.

Administraţia: Bucureşti, Tipografia „Cultura Neamului Românesc", Strada Lipscanii Noi, 12 (colţ cu Domniţa Anastasia).

www.dacoromanica.ro

Anul al X-lea, n-le 4 6. April-Iunie 1923.

REVISTA ISTORICĂ

— DĂRI DE SAMĂ, DOCUMENTE ŞI NOTIŢE —
PUBLICATĂ de N. IORGA, CU CONCURSUL MAI MULTOR SPECIALIŞTI

VICTOR PLACE ŞI UNIREA PRINCIPATELOR

Hîrtiile pe care mi le-a arătat la Roman d. Henri Place, fiul consulului frances din Iaşi, care a contribuit esenţial la Unirea Principatelor şi a rămas mulţi ani sfetnicul ascultat al lui Vodă-Cuza, comunicarea pentru a fi publicată a unei părţi din această corespondenţă, aşteptînd ca alte còpii să-mi permită a tipări şi restul, îngăduie scoaterea la lumină, în vremi de strînsă prietenie cu Franţa, a încă uneia din personalităţile francese cărora li datorim acea unire de la 1859, care a fost basa clădirii edificiului naţional unitar în care avem azi datoria de a munci cu desinteresare şi devotament.

Place a fost o personalitate ştiinţifică superioară. Patru volume cu superbe planşe cuprind resultatul săpăturilor lui la Khorsabad, care au scos la iveală splendoarea uriaşelor palate asiriene şi uimitoarele triumfuri în proporţii, în linie, colori şi semnificaţie ale unei mari arte prea puţin cunoscute.

Avînd astfel de îndreptări în activitatea sa, el nu era un diplomat de duzină în momentul cînd Napoleon al III-lea a făcut dintr'însul mai mult decît represintantul Franciei, agentul său personal legat de o chestie de conştiinţă în Moldova, care avea cheia Unirii, apropiate, a Principatelor româneşti.

Marea lacună care există între corespondenţa consulară publicată de răposatul Nerva Hodoş şi piesele cuprinse în colecţia neuitatului D. A. Sturdza ne împiedecă să ştim data precisă cînd au început funcţiunile lui Place. Ele au fost reluate în lunie 1856[1]. Faţă de nehotărîrea spiritelor, „m'am pronunţat", spune el, „de la început pentru ideia Unirii", adăugind că se va cere şi „participarea populaţiilor, care ar fi chemate să-şi exprime dorinţile în felul cel mai liber şi mai explicit". Propaganda pentru Unire ar fi început, după dînsul, în chiar acest moment şi, conform cu dorinţa lui, paşnică şi legală.

[1] Sturdz[illegible], *Acte şi Documente*, III, p. 525.

www.dacoromanica.ro

El însuşi avea în sarcina sa lupta cu consulul engles şi cu Agentul Austriei, acesta dispunînd de armata de ocupaţie. Dar nu se mărgenia la aceasta. Lua parte activă la toată opera de pregătire a spiritelor şi lega relaţii de prietenie cu şefii mişcării naţionale. Cînd Adunarea, Divanul ad-hoc, nu se strînsese în Moldova pentru a vota punctele fundamentale, el fu acela care ceru lui Alecsandri, „„poetul cel mai iubit" al ţerii, Hora Unirii [1]. Domnul din 1856, Grigore Ghica, fu necontenit încurajat în atitudinea sa favorabilă unioniştilor. In schimb atrase atenţia de la început asupra primejdiei ce ar resulta din numirea, după plecarea lui Ghica, a lui Grigore Sturdza pentru a face, în calitate de Caimacam, alegerile la Divan [2]. Atitudinea lui Teodor Balş, duşman al ideii şi ocrotit al Austriecilor, o combate el de la început.

Intrarea în Ministeriu a lui Vogoridi şi a lui Istrati o denunţă imediat ca o manevră [3].

Trebuie să adaug însă că gîndurile de unire a tuturor Romînilor îi păreau periculoase şi fatale măsurile de liberalism şi de expropriere cuprinse în programul unui tineret pe care, diplomat al unui Imperiu autoritar, l-ar fi voit mai puţin aplecat la măsuri revoluţionare [4].

La 1-iu Mart 1857, Balş muri şi Place semnala primejdia Căimăcămiei „individuale" care trezeşte pofta la Domnie [5].

Indată Vogoridi se oferia Franciei, cum o arată această declaraţie, făgăduind alegeri libere:

> Je soussigné, confiant dans la loyauté de la France et dans sa sympathie pour les Principautés, m'estimerais heureux d'avoir le concours de son gouvernement pour arriver à être nommé caïmacan dans les circonstances difficiles où sa trouve le pays. Dans ce cas je m'engage de la manière la plus formelle à ne rien faire qui puisse entraver, soit dans les élections, soit dans les Divans, la libre expression des voeux des populations. Je promets d'administrer avec

[1] *Ibid.*, p. 500. Cf. pp. 671—2.
[2] *Ibid.*, p. 604.
[3] *Ibid.*, p. 996.
[4] *Ibid.*, p. 777.
[5] *Ibid.*, pp. 1164—5.

www.dacoromanica.ro

la plus complète impartialité **Approuvé l'écriture ci-dessus dont j'accepte toutes les clauses** [1].

(ss) **P. Conaky-Vogoridès.**

ce 2 mars 1857.

Se ştie că, mai tărziu, el făcea pe Doze să scrie o broşură care-l recomanda ca Domn şi apărător al intereselor Franciei în Orient.

Vogoridi reuşi, dar nu prin ajutorul lui Place, căruia-i promise a susţinea Unirea dacă ar fi sigur că o primeşte Congresul [1]. Ce „alegeri libere" a făcut, se ştie. Place fu pentru aceasta marele lui duşman.

In acest timp cad relaţiile lui Place cu V. Alecsandri, plecat la Paris. In April poetul făcea parte dintr'o deputaţie a Moldovei care merge la Bucureşti, cu Kogălniceanu şi Ralet, să se plîngă comisarilor [2]. Plecînd la Paris şi apoi la băi pentru o boală, ce arată a fi serioasă, el scrie de două ori, cerînd ştiri şi căutînd a dovedi că e mai util ca agent acolo decît ca om politic în ţară, unde este cine să-l înlocuiască.

Intrigile lui Vogoridi contra „descreieraţilor" fură descoperite prin trădarea corespondenţei sale secrete. In acel moment la Bucureşti se trecea la reformele interne. Conservatorul Petru Mavrogheni se adresa lui Place pentru aceste două fapte, căutînd să ajute unul şi să împiedece altul, în aceste cuvinte:

Monsieur le Consul,

Nous venons vous relancer jusqu'à Kristeschti à cause d'une nouvelle grave que le télégraphe vient de nous apporter de Bucharest.

Le Divan valaque a décidé de s'arrêter dans ses travaux après avoir voté les qautre points, et demande la réunion des deux Divans pour entrer dans les questions d'organisatien intérieure. Ce coup de tête nous place dans le plus cruel embarras!

Il est urgent que vous nous reveniez pour correspondre

[1] Subliniat de Conachi.
[2] *Ibid.*, IV, p. 48.
[3] *Ibid.*, p. 327.

www.dacoromanica.ro

avec Bucharest et nous aider par là à arrêter nos démarches ultérieures.

C'est là ou bien une intrigue austro-turque on bien un acte de démence; je penche pour ma part pour la première version.

Au nom du ciel, revenez-nous au plus vite: nous vous attendons avec la plus vive impatience.

(ss) **P. Mavrojeni.**

Dimanche soir.

*

En rentrant chez moi, on me dit qu'il est probable que l'on a télégraphié à Tekoutchi pour qu'on tâche de mettre la main sur le papier dont serait porteur la dame en question. Il serait urgent que votre homme pût la rattraper avant qu'elle n'arrive dans cette ville et prenne sur lui le papier. Je ne crois pas la chose difficile, vu qu'elle devait s'arrêter un jour à Vasloui.

Votre très-humble serviteur,

(ss) **P. Mavrojeni.**

Vendredi, $4^1/_2$ heures du soir.

Cînd Cuza fu ales Domn, el se îndreaptă adesea către Place pentru a-i cere sfaturi. E curios însă că tot în 1859 şi Vogoridi, mergînd la Paris, cere şi capătă recomandaţia fostului consul. Teribilul Caimacam e arătat ca un om de bune raporturi, personal prielnic Francesilor din Moldova:

8/20 juin 1859. Tziganechty.

Mon cher ami,

Je viens m'informer de l'état de votre santé et me rappele à votre bon souvenir. J'ai été vous voir avant mon départ de Jassy pour prendre congé de vous, mais malheureusement vous étiez toujours absent ou à dîner.

Je compte bientôt partir pour aller soigner ma santé et me reposer un peu de toutes les peines et les difficultés que j'ai éprouvées ici; vous m'avez promis de me donner

www.dacoromanica.ro

une lettre pour Mr. votre frère [1]. Je vous prie, si cela est possible, de vouloir bien me l'envoyer par le porteur de la présente. J'ai besoin de cette lettre pour pouvoir profiter de l'amitié de votre frère pendant mon séjour à Paris. Me basant sur les bonnes et amicales relations que nous avons eues ensemble, toutes les fois que cela était en mon pouvoir, je viens vous prier de nouveau de m'adresser la lettre à votre frère, de manière à ce que sa connaissance me procure quelques connaissances à Paris.

Ses conseils, je les considérerai comme venant de vous-même. Que faites-vous à Jassy? Vous devez vous ennuyer beaucoup. J'espère qu'avec les puissants du jour, vous vous trouvez dans les meilleures relations politiques et qu'ils sauront profiter de votre appui après tant d'expérience qu'ils ont faite avec moi, à moins que la reconnaissance fût un sentiment inconnu chez nous. Seriez-vous assez bon pour m'envoyer une lettre de recommandation pour le comte Walewski? Mais, si cela ne vous convient pas, ne les faites pas: celle de votre frère me suffira pour tous.

En attendant le plaisir de recevoir votre réponse, je vous embrasse fraternellement et vous prie d'agréer les assurances de ma très-haute considération.

Votre très-humble serviteur et ami,

(ss) **Prince Conaky-Vogoridès.**

De V. Place à S. E. Mr. le comte Walewski, ministre des Affaires Étrangères,

Paris.

Jassy, le 23 juin 1859.

Monsieur le Comte,

Le Prince Konaki-Vogoridès, qui a exercé en dernier lieu les fonctions de Caïmacan de Moldavie, se rend en France et m'a exprimé le desir d'avoir une lettre d'introduction auprès de V. E.

Pendant la durée de son administration, sa politique a pu se trouver parfois en opposition avec la ligne de conduite que me traçaient les ordres de V. E., mais je

[1] Abatele Place, apoi episcop.

www.dacoromanica.ro

dois reconnaitre que, malgré ces divergences accidentelles, mes rapports avec le prince Vogoridès ont toujours été excellents et qu'en maintes occasions, je l'ai trouvé personnellement favorable aux intérêts des Français résidant en Moldavie.

Je me fais donc un devoir de lui donner pour V. E. la lettre qu'il m'a demandée et j'ai pris la liberté de dire à l'avance au prince Vogoridès que l'accueil de V. E. lui prouvera qu'on ne lui a gardé en France aucune rancune des luttes politiques du passé.

Agréez, etc.

Cînd, în acelaşi an, Iancu Alecsandri merse ca agent al lui Cuza la Paris, Place fu acela care, după cererea lui, şi a Domnului, redactă scrisoarea către Napoleon al III-lea. Şi în 1860 Alecsandri se adresa lui Place în dorinţile sale privitoare la agenţie, care nu era încă recunoscută:

A la hâte, Galatz, 22/3 août 60.

Cher Monsieur et ami,

Ma conversation avec vous à Fokchani a été un véritable coup de foudre, comme mon voyage jusqu'ici. J'avais cependant bien des choses à vous demander au sujet desquelles je me propose de vous écrire de Paris.

Permettez-moi, je vous prie, en attendant, de vous rappeler la promesse que vous avez eu l'amabilité de me faire par rapport à la lettre de Son Altesse à l'Empereur et des vôtres pour le Ministre à Paris. J'en aurais besoin pressant, car je ne saurais solliciter une entrevue de Mr. Thouvenel sans être muni de la lettre du Prince pour pouvoir me présenter à l'Empereur.

Dans l'entretien que j'ai eu avec Son Altesse j'ai vu qu'Elle ne considérait pas la lettre de créance de M. Jora à M. Thouvenel suffisante à ma présentation et j'en ai conclu que Son Altesse ne ferait pas de difficultés à en adresser Elle-même une à ce dernier. Vous seriez donc bien aimable si vous vouliez bien consulter son sentiment à ce sujet et si vous nous chargiez, dans le cas

www.dacoromanica.ro

d'une réponse favorable, de la rédaction de la missive à votre Ministre.

Ces différentes lettres me seraient expédiées à la fois et je n'aurais plus qu'à mettre mes habits de fête et faire des voeux pour un heureux succès, auquel, du reste, vous voudrez bien, le l'espère, contribuer un peu en mettant un peu de chaleur dans vos recommandations.

Recevez, je vous prie, cher Monsieur et ami, mes remerciments anticipés pour les obligations multiples que je réclame de vous et l'assurance de mes sentiments les plus dévoués.

(ss) **Major Alexandri.**

Sire,

L'année dernière, Votre Majesté a daigné faire le meilleur accueil à Mr. Basile Alexandri, mon Ministre des Affaires Étrangères, que j'avais envoyé auprès d'Elle à l'époque de ma double élection et, dans une de ses audiences, Votre Majesté a bien voulu laisser espérer qu'Elle verrait avec plaisir à Paris un représentant officiel des Principautés-Unies.

En effet, dans les circonstances graves où se trouve l'Europe et dans la position particulièrement difficile qui m'a été faite, il est d'un grand intérêt pour mon pays et pour moi-même que les Principautés-Unies se rapprochent autant que possible de Votre Majesté qui les a constamment couvertes de sa protection tutélaire.

Rien ne remplirait mieux ce but que la présence à Paris d'un intermédiaire agréé par Votre Majesté et qui, interprète loyal et discret des intérêts roumains, pourrait devenir au besoin l'organe des pensées que Votre Majesté croirait devoir me faire parvenir.

C'est à ces titres, Sire, que j'ose rappeler à Votre Majesté son auguste promesse et que je sollicite la faveur de me représenter auprès d'Elle par Mr. le Major Jean Alexandri, qui est l'un de mes officiers les plus fidèles. La nature et l'importance du rôle qu'il aura à remplir se renfermeront dans les limites que Votre Majesté leur assi-

www.dacoromanica.ro

gnera et le crédit qu'il obtiendra auprès du gouvernement de Votre Majesté dépendra de la protection qu'Elle daignera lui accorder.

Paris, 14 septembre 1860.

Cher Monsieur et ami,

Vouz avez appris de Son Altesse l'accueil qui m'a été fait au Ministère des Affaires Étrangères, et il vous sera facile d'en connaître les détails, assez intéressants, par la lecture de la dépêche que j'ai adressée à cet effet à M. Jora. Cet accueil a été, je me plais à le répéter ici, on ne peut plus aimable, et j'en ai déjà constaté les heureux effets dans le succès de toutes mes sollicitations.

Cependant, pour que ces succès acquièrent un caractère de stabilité aussi nécessaire à eux-mêmes qu'à l'Agence, il est indispensable que cette institution obtienne dans les Principautés une considération égale à celle qu'on leur accorde ici. J'ai écrit assez longuement à cet égard à Jassy et même à Constantinople, où certaines questions assez importantes devront être traitées pendant le séjour du Prince.

Je ne puis vous entretenir assez clairement ici de tout cela; mais vous êtes trop **des amis** pour qu'on refuse de compléter à Jassy ce que je ne peux vous dire de Paris.

J'èspère toutefois que votre voix appuiera la mienne dans cette circonstance et que vous voudrez bien assurer qui de droit qu'il ne dépend plus que de mon gouvernement de faire de l'Agence ce qu'elle doit être.

A l'exception de M. Fougère, qui vient seulement hier de retourner de voyage, tout le monde a reçu les lettres que vous avez eu la complaisance de m'envoyer et dont je vous prie de recevoir mes meilleurs remerciements.

Veuillez bien me considérer, cher Monsieur at ami, votre tout dévoué

(ss) **Alexandri.**

Cuza recunoştea, de altfel, în Decembre 1860, tot ce fostul consul a făcut, „contribuind puternic la îndeplinirea unei opere de regenerare". El avea de lucru cu „pretendenţii" şi cu Camera

www.dacoromanica.ro

în care, spunea el, multe se vor schimba cînd vor răsări „lîngă ei căciulile de oaie". In aceiaşi scrisoare apare Ubicini, primit de Cuza şi onorat pentru serviciile lui:

Bucharest, le 1/13 décembre 1860.

Mon cher Place, je ne vous remercie pas de tout ce que vous faites pour la Roumanie: vous serez suffisamment récompensé par la satisfaction d'avoir contribué puissamment à l'accomplissement d'une oeuvre de régénération.

Le terrain n'est point aussi grave que nou le croyions de loin. Il y a bien une agitation, mais je la crois factice et dans le cercle des prétendants au trône et aux hautes positions. Je comprends dans cette catégorie à côté de boyards les patriotes.

Les nouvelles de l'extérieur sont bonnes. Mr. Gren, consul général de Sa Majesté Britannique, m'a lu une dépêche de sir Henri, qui disait: le gouvernement de la Reine m'autorise à appuyer auprès de la Porte toutes les concessions demandées par le Prince. Il recommandait de plus le secret le plus religieux, prétendant que, si les Russes avaient vent de ceci, ils feraient tout pour rendre la Porte difficile. Que Dieu nous assiste et nous fasse obtenir un moment plus tôt ce qui est indispensable à la marche du pays. Je suis, mon cher, au bout de mon chapelet. Seront-ils attrapés tous ces indignes de voir la réalisation de ce qu'ils prétendent désirer! Je vois d'ici leur mine le jour où ils siègeront tous dans la même Chambre avec des bonnets de mouton à leur côté.

Dans l'affaire italienne je me suis laissé fléchir, tout en faisant toutes mes réserves.

Je crains bien à cause de tout ce qui se passe ici de ne vous revoir que bien tard. Adieu donc: une bonne poignée de main et à vous de coeur.

(ss) **A. I. COUZA.**

Je vous renvoie tout ce que vous m'avez fait tenir au sujet des crédits.

Du Prince Couza à Victor Place.

www.dacoromanica.ro

Monsieur Place,

Monsieur Obicini est ici et je l'ai invité à diner. Je serais charmé si vous vouliez venir aussi: nous pourrions causer sans avoir l'air de rien.

Tout à vous
(ss) **A. I. COUZA.**

Se pare că el păstra consulatul de la Iaşi, în legătură cu care e această depeşă din 1861, dela Constantinopol, despre desăvîrşirea Unirii:

L'ambassadeur de France à Constantinople au consul de France à Iassi.

Constantinople, 1-er mai 1861.

Par une note à ses représentants auprès des grandes Puissances, la Porte Ottomane a fait connaître qu'elle avait résolu de prendre en considération les demandes du Prince Couza relativement à l'Union. Que le Prince et les Chambres attendent donc avec confiance les décisions de la conférence.

Usez de toute votre influence pour prévenir toute violation de la Convention.

Iată alt element din legăturile lor:

Jassy, 5/17 X-bre 1860.

De Victor Place au Prince Couza,
Bucarest.

Le monsieur dont vous m'avez parlé dans votre dépêche du 4 de ce mois est ici et a des choses importantes et très-pressantes à vous communiquer. Il me paraît très utile que vous le voyiez le plus tôt possible.

Veuillez me faire savoir par télégraphe quand il peut aller vous trouver à Bucarest.

In sfîrşit Place e amestecat în lupta opoziţiei cu Domnul, dusă şi pe chestia împroprietăririi. Anastase Panu scrie din Paris despre „biata Moldovă" „binefăcătorului ţerii sale" şi „amicului

www.dacoromanica.ro

rar". O altă scrisoare e din ţară. Iar D. A. Sturdza se luptă contra lui Kogălniceanu, atribuindu-i, nu numai intenţii revoluţionare faţă de proprietari, dar şi declaraţia că „treizeci de oameni" au făcut Unirea, iar ţeranii au crezut numai în Împăratul Francesilor, cînd au votat-o.

Ce 1 novembre, Paris.

Mon cher ami,

Il n'y a que quelques jours depuis que j'ai reçu presqu'à la fois vos deux aimables lettres. Je voulais vous écrire et vous témoingner ma reconnaissance pour toute l'amitié que vous m'accordez, je voulais vous exprimer combien j'ai été ému à tout ce que vous me dites dans vos lettres. Mais Mr. l'abbé m'a averti que vous avez reçu un congé et que peut-être vous êtes déjà parti de la Moldavie. Sur le point de quitter la France et ne sachant si je puis avoir l'avantage de vous rencontrer en route, je me sens obligé re vous laisser ici ma réponse à vos lettres. . . . .

Vous êtes le seul homme qui avez fortifié mon coeur et relevé mon courage dans ces temps de crise qui sont passés.—Le pays les a oubliés ou plutôt il ne les a jamais bien connus; vous, vous y avez laissé une large part de vos veilles; vos vues étaient grandes, généreuses; elles n'ont pas été appréciées. Ne tenez pas compte de cela et aimez toujours cette pauvre Moldavie: votre conscience vous bénira. Aux hommes d'élite comme vous, cela suffit.

Quant à moi, je chérirai et respecterai votre nom comme celui du bienfaiteur de mon pays et d'un ami rare pour moi. Je pars d'ici emportant des déceptions, mais j'ai acquis un bien que je garderai toujours avec religion: c'est l'amitié de Mr. l'abbé[1]. Vous qui êtes son frère, qui lui ressemblez par la noblesse du sentiment, vous pouvez seul comprendre combien il a été bon pour moi.

Je me le disais souvent, et je me le répète encore, comment j'ai pu tant abuser de sa bienveillance à mon égard.

Tout à vous et pour toujours.

(ss) **Pano.**

[1] Charles Place.

www.dacoromanica.ro

Mon cher ami,

Vous connaissez sans donte le meurtre qui a eu lieu la nuit précédente: tout le monde est en émoi; chaque nuit des vols se commettent, la police est impuissante de réprimer et de se saiser des voleurs. C'est parce que la police n'existe que de nom. Vous qui savez tout ne pouvez-vous me donner une organisation de police? C'est le plus grand bien que vous ferez à tout le monde. Comment allez-vous? Au revoir.

Tout à vous.

(ss) **Pano.**

Pardonnez si je vous presse, mais Iepoureano doit partir, et nous devons décider la question des paysans. Je crois qu'il serait bien, après que vous aurez parlé sur l'arrangement connu, de dire au Prince qu'il ferait bien de nous convoquer le plus vite possible, p. e. demain, en conseil privé pour proposer **lui-même** la solution Wolowski. Il serait encore nécessaire qu'il n'en parlât pas avant aux quelques députés qui dîneront aujourd'hui chez lui. Toutes ces précautions sont, je le crois, nécessaires pour ne pas faire avorter toute la cause; car, remarquez-le bien, Iepoureano a un peu d'amour-propre d'auteur pour sa solution à lui, et les grands propriétaires et conservateurs de la droite sont liés par parole et Dieu sait comment de ne voter que la loi de la commission centrale. Cogalnitschano par ses propositions inouïes les a complétement ébouriffés: ils veulent l'emporter d'assaut.

Voilà pourquoi la situation est grave, pressante, et délicate en même temps.

Je crois pourtant que le Prince peut venir à bout de toutes ces difficultés.

En finissant je ne veux pas oublier que vous avez été mêlé hier dans le discours de Cogalnitchano.

Il a dit que les paysans n'auraient jamais voté l'union, du temps du Divan ad-hoc, si on ne leur avait pas montré en un lieu bien connu le portrait de S. M. L'Empereur Napoléon III. Il avait dit quelques minutes auparavant que

www.dacoromanica.ro

toute l'affaire de l'Union n'a été autre chose que les intrigues d'une trentaine d'hommes et que le pays y était complétement indifférent.

Est-ce encore un unioniste!!

Tout à vous de coeur,

(ss) **D. Stourdza.**

Samedi 8 h. a. m.

(Va urma.) N. IORGA

Un raport diplomatic muntean din 1856

La 14 Iulie 1856, Seid-Emin Mehmed-Alî, prin scrisoare turcească al cării original se află în colecția mea de acte[1], înștiința pe fostul Domn Alexandru Ghica despre numirea sa în calitate de Caimacam al Țerii-Românești.

Ghica venia la cîrma Statului muntean plin de animositate împotriva foștilor Domni, frații Bibescu și Știrbei, cărora nu li putea ierta că fuseseră în fruntea opoziției pe urma căreia, la 1842, își pierduse Scaunul domnesc. În Mart precedent Știrbei-Vodă se plînsese Porții de uneltirile împotriva lui ale cîtorva boieri devotați lui Alexandru Ghica, iar în April pentru că ziarul «Presse d'Orient» din Constantinopol publicase o protestare a beizadelei Costache Grigore Ghica contra cîrmuirii lui Știrbei[2]. Ambasadorul Angliei la Țarigrad contribuise și el la înlăturarea acestuia[3].

Căimăcămia lui Al. Ghica era o cîrmuire provisorie pănă la aducerea la îndeplinire a dispozițiilor din art. 22 și 25 ale tratatului de la Paris, încheiat la 30 Mart 1856 Aceste articole prevedeau că se vor cu'ege «dorințile populațiilor cu privire la organisarea definitivă a Principatelor» puse de acum supt garanția colectivă a Puterilor. Resultatele vor fi supuse desbaterilor conferinței Marilor Puteri strînsă la Paris. Dar înfăptuirea

[1] Soția mea fiind nepoată de fiu a lui G. M. Ghica, nepot de frate și secretar de Stat al lui Alexandru-Vodă.

[2] Iorga, *Corespondența lui Știrbei-Vodă*, I, p. 603.

[3] Alfons Graf Wimpffen, *Erinnerungen aus der Walachei in den Jahren 1854—6*, Viena 1878, p. 236.

www.dacoromanica.ro

dorinții de unire era foarte problematică; negociațiile succesive ce se urmaseră între Puteri, la Viena, Constantinopol și în sfîrșit la Paris, îngăduiau scepticismul. Unirea era sprijinită de Franța, Rusia și Prusia, dar combătută de Turcia, Austria și Anglia [1]. Putea deci Ghica nădăjdui ca ocîrmuirea lui provisorie să devie definitivă și în consecință avea să lupte contra veleităților lui Bibescu și Știrbei de a reveni în Scaun.

Știrbei își cîștigase multe simpatii în Franța și în Austria. Acolo mai ales trebuia deci Ghica să-și creeze o atmosferă simpatică. Primul Ministeriu pe care l alcătui [2] fu privit puțin favorabil de agenții austriaci [3] și francesi [4]. El trimise la Paris pe ministrul său de Finanțe, C. A. Suțu, zis Suțachi, care se cam compromisese în vremea lui Știrbei [5], dar era om deștept [6]. Voiu publica, altă dată, o interesantă scrisoare a lui Suțu către Ghica, păstrată în colecția mea. La Viena e trimis, în calitate de comisar al Munteniei în comisia riverană a Dunării, «contele» Nicolae Rosetti. Am de la acesta cîteva rapoarte și telegrame, din care public aici pe cel mai vechiu.

Raportul [7], supt formă de scrisoare particulară, este adresat lui Gheorghe M. Ghica, nepot de frate al Caimacamului. Gheorghe Ghica era născut la 1830 și învățase în Occident. La 1848 se afla la Dresda, de unde scria unchiului său Alexandru, fostului Domn [8], spre a deplînge excesele revoluției din București. Rol politic nu știu să fi jucat pănă ce Alexandru Ghica ajunse Caimacam. Atunci, secretar al Statului, însărcinat deci cu corespondența externă, devine un om „neînsemnat", probabil de Casa Ghiculeștilor, fost șef de masă în aceiași administrație. Clucerul Alex. Dimitrescu. „Supt numele acestuia", în calitate de director, își începe cariera tînărul (avea douăzeci și șase de

[1] Gaston de Monicault, *Le traité de Paris*, pp. 114—116.

[2] D. A. Sturdza, *Acte și doc. relative la ist. Renașt. României*, III, p. 781,

[3] Wimpffen, *l. c.*, p. 242.

[4] *Acte și doc. relative la Renașt. României*, V, p. 1018.

[5] *Ibid.*, III, p. 965; Iorga, *Viața și Domnia lui B. Știrbei*, în «An. Ac. Rom.» (și în volum separat, Vălenii-de-Munte, 1912), seria II, secț. ist. XXVIII, pp. 77—86.

[6] *Acte și doc.*, V, p. 1019.

[7] Se află în colecția mea.

[8] I. C. Filitti, *Domniile rom. supt Reg. org.*, p. 432 n. 5.

www.dacoromanica.ro

ani) Iorgu Ghica, efectivul secretar de Stat în timpul Căimăcămiei unchiului său. Consulul frances Béclard îl credea «pătruns de prejudecăţile şi de spiritul exclusivist care discreditează adînc în ochii miei partidul vechilor boieri»[1], o judecată, mi se pare, pripită[2].

Nicolae Rosetti, autorul raportului, era frate cu Scarlat şi cu Ioan Rosetti, fii ai lui Constantin Rosetti, Clucer, şi ai Mariei Lehliu[3]. Aceşti fraţi obţinuseră de curînd de la Împăratul Francisc-Iosif recunoaşterea titlului de «grafi»[4], dîndu-se drept descendenţi direcţi ai contelui Nicolae Rosetti, ginerele lui Constantin-Vodă Brîncoveanu. Filiaţiunea aceasta era însă inexactă[5]. Am bănuit că se coborau dintr'un frate al contelui Nicolae, anume Ioan, căsătorit cu Păuna Filipescu[6]. Mi se pare acum mai probabil că vor fi fost descendenţi din Antonie-Vodă Rosetti[7]. Fiul acestuia, beizadea Iordachi, a avut doi fii aşezaţi în Muntenia, pe Matei şi pe Dumitru. Matei era Vel Stolnic la 1826, cînd refăcea biserica din Cornăţeni sau Cornăţel, pe atunci în Dîmboviţa, mai tărziu în Ilfov. La 1749 era Vel Vistier muntean[8]. La 1754, văduva lui, Stanca, lua de suflet pe Zoiţa, fiica Clucerului Şerban Greceanu[9]. Celalt fiu al lui beizadea Iordachi, Dumitru, a avut fiu pe un Mihail. Pe la 1780 aveeu moşie în Cornăţel Mihalachi Rosetti Vel Clucer za arie şi Dumitrachi Rosetti[10].

La 1848 Nicolae Rosetti era preşedinte al judecătoriei din Cîmpulung şi-şi libera robii, dăruind fiecăruia şi cîte şapte sfanţi[11].

După înăbuşirea revoluţiei, la 1849, Caimacamul Constantin Cantacuzino muta pe Păharnicul Nicolae Rosetti din slujba de cîrmuitor al judeţul Gorj în aceiaşi calitate la Olt, de oare ce era bănuit de simpatii pentru foştii revoluţionari şi nu luase măsuri

[1] *Acte şi doc. relative la renaşt Rom.*, V, p. 1020.

[2] Cf. *ibid.*, V, p. 1007, scrisoare din Mart 1857 a Mariei C. A. Rosetti.

[3] Veri buni cu bunica, născută tot Lehliu.

[4] Diploma se păstrează la Acad Rom.

[5] Vezi St. D. Grecianu, *Descendenţa d-lui St D. Grecianu din neamul boierilor ot Brîncoveni*, Bucureşti 1902.

[6] Filitti, *Archiva G. Gr. Cantacuzino*, arborele Rosetti la finele volumului.

[7] Cf. R. Rosetti, *Amintiri*, I, p 4.

[8] I. C. Filitti, *Craioveştii*, în «Conv. lit.», LIV (1922), p. 409 n. 2.

[9] Acad. Rom., *Creşterea colecţiilor*, 1907, p. 72.

[10] Filitti, *l. c.*

[11] *Anul 1848 în Principatele rom.*, II, p. 68.

www.dacoromanica.ro

pentru arestarea fiului generalului Magheru[1]. De atunci nu mai știu nimic despre el până în timpul Căimăcămiei lui Alexandru Ghica.

Art. 17 al tratatului de la Paris prevăzuse înființarea unei comisii riverane a Dunării cu întreitul scop de a elibera un regulament de navigație pe fluviu, de a face lucrările necesare pentru înlesnirea navigației, de a înlocui, în mod permanent, comisia europeană a Dunării, înființată provisoriu. În comisia permanentă riverană figurau delegați ai Austriei, Bavariei, Turciei și Württembergului și comisari ai Munteniei, Moldovei și Serbiei. Din partea Munteniei fu desemnat Nicolae Rosetti. Cel d'întâiu protocol al comisiei riverane, încheiat la Viena, poartă data de 29 Novembre 1856. Printre semnatari figurează și «contele» N. Rossetti[2].

*

Din raportul pe care-l public aici al lui N. Rosetti către Iorgu Ghica se vede că Rosetti avea toată pregătirea pentru îndoita misiune ce i se da la Viena: a supraveghia și combate acțiunea lui Bibescu și Știrbei și a represinta Muntenia în comisia riverană a Dunării.

Știa bine franțuzește. Limba lui este presărată de franțuzisme: apresiat, acsept, suarè, crașă, emportență, egaruri, ampresment, trageu, aprofondat, rezon, evitez, developa, antama, suget, etc., dar își cunoaște mai bine limba maternă și chiar spune că «felurimea materiilor..., precum și întinderea ce a trebuit (să dau scrisorii) mă sili să o scriu în rumănește, limba în care pociu developa mai bine ideile». Din potrivă, tînărul său corespondent pare să fi știut mai bine franțuzește, în care limbă se exprima mai ușor, măcar în scris.

Apoi Rosetti s'a pus răpede în curent cu tot materialul privitor la chestia de drept public pe care avea s'o trateze[3]. Citează și discută articole din diferitele convenții privitoare la libertatea de plutire pe fluviile care străbat teritoriile mai multor State. În momentul cînd Rosetti își scria raportul ce urmează, comisia riverană încheiase numai trei procese verbale. Se văzuse

[1] *Ibid.*, VI, pp. 152—4. Toate celelalte trimiteri de la tabla numelor cu privire la N. Rosetti se referă la un omonim al lui din Moldova.

[2] Minist. Afac. Străine, *Cestiunea Dunării*, București 1883, p. 147.

[3] La 1859 a publicat o broșură „Chestia liberei navigații pe Dunăre".

www.dacoromanica.ro

însă că Bavaria și Württembergul susțineau principiul înscris în tratatul de la Paris că „pavilioanele tuturor națiunilor vor fi tratate pe Dunăre, supt toate raporturile, pe un picior de egalitate", pe cînd Austria, întemeindu-se pe actele încheiate pentru Rin și Elba, făcea un distinguo: navigația între porturile dunărene și mare și invers să fie liberă, de o potrivă, pentru toate națiunile; navigația propriu-zis fluvială, între porturile dunărene (cabotagiul) să fie rezervată țerilor riverane. Scopul ce se urmăria de Austria era vădit: monopolisarea navigației și a comerțului dunărean, pentru că Austria era singura organisată pe atunci pentru traficul pe Dunăre[1]. Turcia nu se pronunțase încă; delegatul Serbiei lipsia la Paris; al Moldovei ceruse instrucții. În așteptarea alor sale[2], Rosetti se îndoia că se va putea înlătura punctul de vedere austriac. Credea mai degrabă în o întrerupere a negocierilor, cum se întîmplase cînd cu delimitarea Basarabiei retrocedate Moldovei prin tratatul de la Paris. Se iscase discuție în chestia Bolgradului și a Insulei Șerpilor și a fost nevoie ca o comisie de delegați ai Marilor Puteri să se întrunească în Ianuar 1857 pentru a admite un sistem transacțional, propus de Rusia[3]. În chestia Dunării, punctul de vedere austriac a triumfat în «projet préliminare du Règlement de police pour la navigation du Danube[4]» din 16 Octombre 1857, care a fost însă răspins de conferința Marilor Puteri[5].

În fine, Rosetti avea toată fineța necesară pentru a urmări pas cu pas acțiunea partidului Bibescu-Știrbei. Raportul lui este plin de observații picante, menite, chipurile, să liniștească pe Ghica, dar din care, cetind printre rînduri, reiese, pare-mi-se, tocmai contrarul de ceea ce, în aparență, vrea să probeze. Cînd scrie Rosetti, Bibescu-Vodă era de cîteva zile sosit la Viena din Paris și fusese totuși poftit la serata („suaiè") ministrului de Externe austriac; Rosetti suggerează că el ar fi solicitat această invitație. Recunoaște că fostul Domn «are multe cunoștințe» și că nu era jenat, ci «vorbia mai tare decît alții», dar imediat

[1] C. I. Băicoianu, *Dunărea*, pp. 62—3.

[2] Posed instrucțiile ce i s'au dat la 8 Iulie 1857.

[3] G. Monicault, *l. c.*, p. 113; Wimpffen, *l. c.*, pp. 247, 252.

[4] D. A. Sturdza, *Recueil de doc. relatifs à la liberté de navigation du Danube*, p. 37.

[5] C. I. Băicoianu, *l. c.*, p. 64.

www.dacoromanica.ro

vrea să tempereze efectul, adăugînd că «empresie nu făcea nimăluri și ne găsiam cu toții cam pe același picior» și că, de altfel, nu erau de față nici arhiduci nici prinți, a căror atitudine față de Bibescu ar fi vrut de sigur s'o analiseze. Crede Rosetti că Bibescu «nu are de aici nicio nădejde», dar totuși el și «clica» lui se bucură macar de «egaruri».

Din «clică» face parte d. Gheorghe Știrbei. Față de acest fiu mai mare, Știrbei-Vodă procedase cam în același fel ca Alexandru Ghica acum față de nepotul Iorgu: îl pusese în primele rînduri pentru a-i pregăti un viitor strălucit. Îl trimisese la Petersburg în 1851, Napoleon al III-lea îl primise în audiență la 1854, devenise șef al oștirii la 1855 și în această calitate salutase, în același an, pe Francisc-Iosif la Cernăuți; în fine, mai de curînd, în Mart 1856, fusese trimis la Viena [1] și ni-a lăsat chiar interesante amintiri despre conversațiile lui de atunci în cancelariile europene[2]. Rosetti voiește să ridiculiseze atitudinea d-lui Gheorghe Știrbei la serata de la contele Buol, dar trebuie să mărturisească și considerația de care se bucura sora lui, contesa Elena Larisch.

Firește că Bibescu era în curent cu misiunea lui Rosetti la Viena, și nu-i de mirare să-l fi evitat și să se fi arătat rece față de el. Dar iarăși se înțelege ca Rosetti, în însușirea lui de trimis oficial al Munteniei, ar fi dorit ca Bibescu, măcar «la acest fel de adunări», să-l «cunoască și să-l salute».

Tot din «clică» făcea parte și ambasadorul turcesc, beizadeà Alexandru Callimachi. Rosetti pretinde chiar că acesta avea aceleași interese ca Știrbei în mult discutată pe atunci chestiune a construcției unei linii ferate în Muntenia[3]. Alt grup doritor de a lua concesiunea avea în frunte pe influentul bancher Solomon Rothschild. În fine, trimisul lui Ghica la Paris, Sutachi, negocia și el altă concesiune, despre care ministrul frances Walewski credea că era menită mai mult să aducă beneficii «ilicite» inițiatorilor și observa că guvernul provisoriu al unei Căimăcămii nici n'avea cădere să între în astfel de tratative[4].

[1] Iorga, *Coresp. lui Știrbei-Vodă*, I, pp. 93, 224. 3 2, 403, 531, 601, 617.

[2] Publicate întăiu supt pseudonimul James Caterly, traduse din limba franceză de d. Eug. Lovinescu. Cf. «Bulletin de l'Institut pour l'histoire de l'Europe sud-orientale», 192 , n-le 5-6.

[3] Iorga, *l. c.* I, p. 614.

[4] *Doc. renaşt. Rom.*, III, p. 1089.

www.dacoromanica.ro

Barbu Ştirbei, în timpul Domniei lui, subvenţiona foaia austriacă «Osterreichische Zeitung [1]». Mai vîrtos trebuia cîştigată presa în situaţia mai grea a lui Ghica. De aceia N. Rosetti nici nu uită a cere autorisaţia să facă trebuincioasele cheltuieli.

Iată acum scrisoarea lui N. Rosetti către G. M. Ghica.

*

Viena, 10/22 Dechemvrie 1856, No. 1
Otelu Meissl.

Domnul mieu!

Eri am priimit scrisoarea Dumneavoastră cu data din 1/12 Dechemvrie, si m'am pătruns foarte bine de instrucţiile ce aţi bine voit să-mi daţi. Chipul de corespondenţă ce văz că aţi adoptat pentru mine, cu atît mai mult îmi este preţios cu cît că îmi dă să înţeleg cît de bine aţi apreciat poziţia mea aci şi cea ce sînt în stare şi am dorinţa să fac.

În adevăr scrisoarea dumitale îmi însemnează o linie oare care de conduită în relaţiile ce încet încet încep a înnoda, nu se poate mai îndăstulătoare, d'après ma manière de voir. Prin urmare n'am decît să vă mulţumesc cu deosebire pentru nobilile Dumneavoastră procedeuri către mine şi să vă rog a încredinţa pe Măria Sa[2] despre credinţa ce cu respect îi port, iar mai cu osăbire acum şi de acea ce confienţa cu care mă onoraţi mă îndatorează şi o accept cu osăbită mulţămire.

Şi cine, Domnule Ghica[3], avînd norocirea să vă cunoască precum încep eu acum, nu se va însufleţi de aceleaşi sentimente către guvernu Mării Sale? N'am avut norocirea asta pănă acum, şi, dacă ocazia nu ar fi adus ca să primesc asemenea dovezi de favoare ca cele ce mi acordaţi, cine ştie, enemici ce veţi fi avînd pe acolo .., departe poate n'ar fi fost cînd şi asupra mea s'ar fi cercat să mă abată de la a mea religie ce o păstrez încă curată.

Credeţi, Domnule Ghica, că voi cerca toate mijloacele, îmi voi pune toate silinţele, ca faptele mele să mi fie de dovadă

[1] Iorga, *Viaţa şi Domnia lui B. Ştirbei*, *l. c.*, p. 73.

[2] Alexandru D. Ghica, fost Domn al Ţerii-Româneşti, 1834—1842, iar acum, din Iulie 1856, Caimacam.

[3] Gheorghe M. Ghica, fiu al Banului Mihail şi nepot de frate al Caimacamului, născut 1830, era director al Secretariatului Statului.

www.dacoromanica.ro

la credința ce vă făgăduesc să vă port și pentru care mă consacru cu totul. Dacă nenorocirea mea va da ca rezultatele să nu fie din cele mai îndăstulătoare, cel puțin ele nici odată nu vor putea aduce cea mai puțină ceață pe suprafața lucrurilor.

Priimiți dar, Domnul mieu, această mărturisire, cu acel foc sfînt cu care și sufletul mieu vine a v'o dăzvăli și rămîneți încredințați că mă simț în stare a nu da nimului pas înnainte, cînd e vorba despre această credință a mea.

Aș fi dorit, Domnul mieu, că încă de eri, de la primirea scrisori Dumneavoastră și pănă astăzi, să vă poci și da un răspuns îndestulător asupra împrejurărilor de care îmi faceți pomenire și într'adins nu v'am întors răspuns eri de loc, precum este obiceiul mieu, cu nădejde că, eri fiind Duminică și prin urmare suaré la contele[1], poate cu mergerea mea acolo aș fi putut antama o conversație în consecuență.

Am mers aseară cu adevărat, dar am găsit acolo așa de multă lume în cît, afară de complimentul ce am schimbat cu Ecselența Sa, mi-au fost cu neputință să-l mai abordez. Adăst dar și sper întru o altă ocazie.

La această suaré între alții se afla și Bibescu singur (sosit aici cu familia de sînt 4 zile), Știrbei, fostul spătar[2], carele peste doă zile pleacă în Italia, Lariș[3] cu soția și Calimah[4]. Într'adins numesc pe cest din urmă în seria celorlalți, pentru căci eu crez că toți aceștia fac o cauză comună supt felurite nuanse.

Bibescu purta o crașă[5] în briliante. Îndată ce a venit, contele l-au acostat și i-a vorbit ca la 5 minute; după acea s'au preumblat prin saloane ca toți ceilalți. Am băgat de seamă că are multe cunoștințe. Își da un oare care aer, vorbea

[1] Carl Ferdinand de Buol Schauenstein, conte, ministru austriac al Afacerilor Străine, 1852—9.

[2] Beizadea Iorgu Știrbei, fiul fostului Domn Barbu Știrbei.

[3] Contele Larisch, ofițer austriac, soțul, de la 1852, al Elenei, fiica lui Barbu-Vodă Știrbei (Iorga, *Coresp. lui Știrbei Vodă*, I, p. 135).

[4] Alexandru, fiul lui Scarlat-Vodă Calimah, ambasador al Turciei la Viena de la 1855 (Xenopol, *Ist. și geneal. Casei Callimachi*, p. 179).

[5] Însemnul, în formă de stea, ce se poartă pe piept, al decorațiilor în gradul de mare ofițer, sau mare cruce. Franțuzism.

www.dacoromanica.ro

mai tare decît alții; empresie nu făcea nimălui și ne găseam cu toți cam pe acelaș picior. De două ori a trecut pe lîngă mine; mi s'a părut că se face că nu mă vede și nu ne am complimentat, cu toate că ne-am fost întîlnit pe Graben[1] și ne-am fost salutat. Voi vedea ce am să fac și vă voi scri. Doresc și nici de prisos n'ar fi, mai cu seamă la acest fel de adunări, să mă cunoască și să mă salute.

Știrbei nu juca de cît rola, încuviințează-mi te rog ecspresia, de l'imbécile : mustăți cu multă răsuceală, lorneta peste capu tutulor, cu nici un diplomat în conversație, mai puțin cu oameni cei eminenți, în companie de cîțiva nevîrsnici, băețoi trebuincioși numai cînd sînt jocuri. Pe cînd saloanele se golisără de tot, atunci îi veni idea cea mai mal-à-propos, să ceară adică de la contele, printr'o a trea persoană, a fi recomandat la fiicele sale, într'o vreme cînd plecarea sa cunoscută, are să se facă peste două zile.

Contele, în delicatețea caracterului său, îi împlini dorința; ce merit va fi tras însă dînsul, în urmă, de o favoare ca asta, a fost ușor de ghicit căci șase vorbe negreșit n'a schimbat cu contesele și iarăș s'a reîntors la normala sa poziție. Vă scriu aceste amănunte pentru căci le am urmărit pas à-pas.

Contesa Lariș erea în adevăr și încă bine considerată ; ținea între tinerile dame și între bărbați un loc și o poziție mai osăbită. Se vede că și familia soțului ei, precum și figura ei, face empresie; fie-vă însă cunoscut că nici Arșiduci, nici Prinți se afla într'această seară.

Cu toate că din auziri făr de mare emportență aflu că Bibescu nu are de nicăiri de aici vre o nădejde, în sumă însă, cu ocazia ce mi s'au înfățișat aseară de a vedea toată astă clică la un loc și în saloanele contelui, din cea ce am combinat în fața locului, mi s'au părut că pentru aceștia să păzește oarecare egaruri, de nu pentru altcevaș, dar cel puțin de politeță. Voi mai vedea, voi și cerca, și vă voi scri. Ampresmentu adus de Bibescu ca să se afle la suareaoa contelui a 3-a zi după sosirea din Paris îmi dă a crede că dînsul îi place să urce la scări și că negreșit, dacă ar avea vre o nădejde solidă, ar fi poate și

[1] Uliță principală și elegantă din Viena.

www.dacoromanica.ro

mai în rezervă. Contele nu putea să pretinză să-l aibă în suarè, fiind abia picat în Viena.

Dintre miniștri ce fac parte în consiliu am mai cunoscut pe Leonte, conte de Thun[1], căruia i-am dat vizită supt cuvînt că îmi îndeplinesc datorii ce am; s'au flatat și mi-au arătat îndatorire de prevenențele mele.

Am priimit envitația Monsegniorului Arșiepiscop de Tarse, noul orînduit aici Nunțiu Apostolic; m'am prezantat în uniformă[2] la ofisiela sa priimire, cum este obiceiu, și mi-au întors vizita, acompaniat fiind de secretari Nunțiaturi.

La suareaoa contelui, am ținut conversație cu din miniștri și familiere Baronu Bah[3], de politeță Togenburg; din diplomați cu Burkenei[4], Nunțiul, Calimah și alți mai mici, însă fără de emportență; cu colegi mici cîți se afla, cu Rotșild[5], cu feldzaihmaister Zimfen[6]. Într'adins vă însemnez aceasta ca să vă dau o idee de cercu în care sănt hotărît a mă învîrti și a mă păstra în soțietatea de aici.

Despre Calimah, în privința individului mieu[7], n'am să mă plăng. Stăruește numai să crează că și la noi sănt tendențe de unire.

Cu Daoud[8] sănt foarte bine; aș crede că i-ar face mare mulțămire cînd s'ar găsi un mijloc să primească o scrisoare care ar prinde loc, într'un fel oarecare, acelia ce singur numai el a primit-o neiscălită și la care a răspuns Mării Sale, măcar că îi lipsea iscălitura. Omul acesta de natură este foarte delicat și cu o măsură ca aceasta, acea delicateță s'ar găsi desăvîrșit

---

[1] Fost ministru al Instrucției Publice și apoi al partidului vechilor Cehi în dieta Boemiei.

[2] Uniforma introdusă la noi în epoca regulamentară și care este la fel cu cea diplomatică de azi.

[3] Alexandru Bach, creat baron la 1854, ținea loc de președinte de consiliu de la moartea lui Schwarzenberg în 1853.

[4] François-Adolphe, baron, apoi conte de Bourqueney, ambasador francez la Viena, represintant al Franciei la congresul din Paris, 1856.

[5] Solomon Rotschild fundase în 1826 Banca Rotschild din Viena.

[6] Feldmareșalul Alfons conte de Wimpffen, fost adiutant al lui Coroni. A lăsat interesante «Erinnerungen aus der Walachei... in den Jahren 1854-6», publicat la Viena 1878.

[7] Adecă: personal, față de mine

[8] G. A. Daoud, delegat al Turciei în comisia riverană a Dunării.

www.dacoromanica.ro

considerată. Nu ensist, nici dînsu nu se arată să aibă vre-o nemulțumire; vă scriu idea mea numai, apoi cum vei găsi-o cu cale și cum va porunci Măria Sa.

Răspunsu prințului Calimah la scrisoarea Mării Sale, l-am trimis tot astăzi în mîna Mării Sale.

Vă mulțumesc de o mie de ori pentru osteneala ce puneți ca să poci dobîndi notițurile ce am cerut, și încă vă cer ertăciune mai de multe ori că vă deranjez din prețioasele dumitale ocupații, dar credeți că nici una din acelea ce am cerut nu-mi sînt de prisos, ba încă foarte de trebuință, atît cele coprinse în raporturile ce am trimis de aici, cît și acelea cuprinse într'un raport ce am făcut fiind încă în țară. Am fost rugat pe visteru [1] să scrie d[lui] Steriadis [2] ca să-mi trimiță o copie după bugetu Statului pe anu trecut; n'am primit nimic. Acela, pentru multe împrejurări, trebue să-l am în minte în toată vremea; mijlociți vă rog, să mi să trimiță. Am asemenea trebuință de Buletinul Oficial și jurnalu semi-ofițial [3]: socotesc că am drept la un eczamplar.

Comisia noastră [4] lucrează și ne aflăm în cel mai bun acord. Al treilea protocol încheat îl pornii astăzi. Din coprinderea lor veți lua cunoștință că eu am intrat în lucrare de la început, și fără mandat chiar. Daoud și astăzi se află încă într'aceaș categorie.

În lucrările comisii noastre, avem mai serioz un prințip, o chestie a dăzlega, pe care v'o comunic mai jos, și, afară de acea, guvernu mieu să nu se enchieteze de nimic. Această chestie îmi e teamă să nu devie groasă, și aș dori să o luați bine în băgare de seamă, și, dacă Măria Sa socotește, poate că n'ar strica din vreme să sondeze asupra lucrului de făcut majoritatea Europi, însă, în asemenea caz, ori cîtă fineță s'ar întrebuința,

---

[1] Const. A. Sutzu (Sutzachi), soțul Sevastiei Ghica, nepoata de fiu a răposatului Ban Scarlat, fratele mai mare al Caimacamului (Sturdza, *Acte și doc. relative la ist. renașt. Rom.*, III, p. 701; Wimpffen, *l. c.*, p. 242).

[2] Directorul Ministerului de Finanțe (Sturdza, *l. c.*) Ținea locul lui Suțu, care se afla în misie la Paris (cf. *Acte și doc. relative la ren. Rom.*, III, p. 1086).

[3] Probabil «Vestitorul românesc» al lui Carcalechi (cf. Iorga, *Viața și Domnia lui Barbu Știrbei*, în «An. Ac. Rom.», XXVIII, p. 55—6)

[4] Comisia riverană a Dunării a ținut întîia ședință la 29 Novembre 1856 (Minist. Afac. Str., *Cestiunea Dunării*, București 1883, p. 147).

www.dacoromanica.ro

de prisos nu s'ar găsi nicio lată cheltuită, căci împrejurarea este foarte delicată și de mare emportență.

Iată ce este :

Tractatu Parisului prin art. 15 stipulează că prințipurile asupra regulării navigații gîrlelor..., care s'au adoptat în congresu Vieni, acelea urmînd a se aplica și asupra Dunări, Europa le socotește de acum înnainte cuprinse în dreptul public european și le ia supt garanția ei. Și, mai la vale, că niciun obstacol, *măcar care* (afară de cele mai sus ce coprinde paragrafu), nu se va aduce la liberă navigație a ei.

La sfîrșitul art. 16 zice iar : «à la condition expresse que, sous ce rapport comme sous tous *les autres*, les pavillons de toutes les nations seront traités sur le pied d'une parfaite égalité».

Cînd s'au pus în lucrare libera navigație a Rinului, pă temeiul congresului Vienii, în convenția iscălită la Mayanse între Statele riverene la anul 1831, Mart. 31 (o veți găsi în «Recueil manuel et pratique de traités, etc., par Martens et Cussy, din anul 1846, No. 4, f. 287, art. 42), într'aceasta, prin cîteva articole, și anume al 42-lea și-a rezervat ele o latitudă în operațiile navigații, înpiedicătoare streinului comerț, așa în cît ai zice că sînt slobozi oricine a naviga pe Rin, însă aceia numai ce îi va otoriza staturile riverene, căci în adevăr ce se înțelege cînd zice acolo chiar așa : «Les patentes de navigation ne seront délivrées qu'à des sujets reconnus des états riverains etc.», precum și în adevăr astăzi așa și se urmează. Iar apoi în convenția de la anul 1821, Iunie în 23, făcută pentru Elba [1], ce o veți găsi în acelaș țitat uvraju, No. 3-lea, la foaia 519 art 1-u, făcut iarăș În temeiu celor stipulate în congresu Vieni, se dăslușaște curat că cabotaju va rămînea pe seama staturilor riverene.

Comisaru Bavarii [2], al Vurtenburgului [3] și al Moldovi [4] susțin că tractatu Parisului a înțeles că navigația Dunări are să fie liberă pentru toată lumea cu un chip absolut: să se dea adică mijloace celorlalte nații streine să și poată închiria etablismente, debarcaderuri, pe malurile Dunări în trebuința plutiri, făcînd și ca-

[1] Se găsește și în D. A. Sturdza, *Recueil de doc. relatifs à la liberté de navigation du Danube*, p. 596.

[2] Daxenberger.

[3] A. Müller.

[4] P. Donici.

www.dacoromanica.ro

botaju, fără de a-i mărgini numai într'un simplu trageu[1] din Mare pînă în puntul unde Dunărea este navigabilă și înapoi, căci atunci, cu o măsură ca acea, vasu de mare neputînd fi priimitor de plutire pe Dunăre, căci nu-i dă apa trebuincioasă, streini nu vor putea să se sue pe dînsa și plutirea va rămînea ca mai nainte restrînsă, cercuită în vechile ei operații și lipsită de orice dezvoltare.

Bavarezu zice că a întrebat și pe baronu Burkenei și că i-au încuviințat opinia și că afară de asta enstrucțiile sale chiar îl otorizează să se opue în contra ori cării alte hotărîri.

Comisaru Austrii susține și va susținea că Austria nu va suferi niciodată o asemenea largă măsură și pînă acolo încît să priimească în inima monarșii sale etablismente streine, care, de și vor fi supuse legilor de enterioară administrație a ei, dar pot deveni în stare să aducă felurite învălmășăli și turburări și că, avînd de eczemplu și alte rîuri, tractatu Parisului niciodată nu au putut înțelege o asemenea măsură pînă într'atît de absolută în coprinsul suveranității unui stat, lucru care niciodată nu-l va suferi.

Turchia, neavînd încă trimise d-lui Davud nici mandat, nici enstrucții, d-lui nu se poate încă pronunța.

Reprezentantul Servii[2] lipsește la Paris (l-a trimis guvernul său să așază în școli mulți tineri: luați act de tapta patriotică a guvernului)[3] și prin urmare nu-i cunosc opinia.

Eu aș fi putut să mă înțeleg cu osăbiți ambasadori, dar întîi că nu îndrăznesc fără otorizație, îmi este teamă, al doilea, să nu mă angajez într'un chip viz a-vi de ei, și am răspuns colegilor în chipul următor: că „mai nainte de a cunoaște opinia „Porți într'această împrejurare, nu mă pot să mă pronunț în „nici într'un chip. Curioz mi se pare numai cum de a îngăduit „Puterile care a încheiat tractatu Vieni să se facă plutiri pe „rîurile Rinu și Elba altă interpretație și eczecutare decît acea „ce a stipulat ele chiar, și că această neasemănare a lucrurilor „în aplicație îmi dă a crede că Bavaria, Vurtembergu și Mol-

[1] *Trajet*, parcurs.

[1] F. Cristici.

[2] Dar și din Muntenia fuseseră trimiși bursieri în străinătate pe vremea lui Știrbei (Iorga, *Viața și Domnia lui Barbu D. Știrbei*, în „An. Ac. Rom", XXVIII, pp. 23 și 93—8.

www.dacoromanica.ro

„dova, în persoana comisarilor de față, poate că dă tractatului „Parisului o dăslușire pe care eu încă nu o am aprofondat-o". Aceste discusii dintre noi încă nu au caracter ofițial și de acea nici nu vor figura în protocoale.

Adevăru este că absoluta plutire pe Dunăre, pentru Prințipate, atît în privința comerțului, cît și în țivilizație și a lor ulterioară dăsfășurare politică, poate să fie de un mare folos, de ar fi acea mărginită și chiar numai pînă la Rușava ; ce avem noi cu cei din susu nostru? Dar măsura aceasta și din susu nostru Austria nu o va primi, socotesc, odată cu capu, și atunci mai cu samă foarte cu rezon, cînd Rinu, și mai mult Elba pentru dînsa este un argument foarte temeinic.

Al nostru stat iarăș, și de ar înțelege o absolută libertate de plutire, în simțul tractatului Vieni și al Parisului, unite însă într'un mînuchi, avînd însă plutirea Rinului și Elbi în vedere, precum și toleranța ce i s'au adus pînă astăzi de puterile contrăctuitoare ale congresului Vieni, prin convenții autentice și publice, al nostru stat, zic, nu știu cum ar putea cu votu său aici în comisie să voiască să strice cea de astăzi enterpretație adoptată peste rîurile pomenite. Pentru ce puterile n'au făcut-o ele la vremea oportună? Cu alte cuvinte, ar voi poate să scoață castanele din foc cu mîna noastră?

Acest fel este chestia care îmi dă o mare grijă, măcar că nimic serioz n'am lucrat pînă acum într'aceasta. Ca un prințip însă al tutulor lucrărilor noastre ulterioare, prevez că la tot pasu o să ne împiedicăm de el și prin urmare o să ne împiedice lucrările comisii. Grijă, zic, căci, îndată ce vom veni a o lămuri și vor fi neunire în opinii, comisia cată atunci să înceteze din lucrări și mai pe urmă nu e nici cum straniu ca chestia de prigonire să devie un alt Bolgrad[1]. De aceea și din vreme am socotit de trebuință să vă fac cunoscut de această împrejurare, pentru ca să vă aflați oricînd pregătiți.

Moldoveanu a cerut formal enstrucții: răspunsu ce va priimi îl voi comunica dumneavoastră cu următoarea deslușire, prin telegraf. De voi scri că „hotărîrea este după Elba", să înțelegeți

[1] Neînțelegerile ivite la delimitarea Basarabiei retrocedate, așa că o nouă conferință a ambasadorilor a devenit necesară; vezi și Wimpffen, *l. c.*, pp. 247. 252.

www.dacoromanica.ro

că Moldova se unește cu opinia comisarului austriac; de voi scri că „hotărîrea este în contra Elbăi" atunci să înțelegeți că Moldova se unește cu opinia Bavarii.

Dacă răspunsurile ce am dat eu în discuția noastră au fost bune sau nu, precum și hotărîrea Mării Sale, sau enstrucțiile ce trebue să am, vă rog să binevoiți a mi le face cunoscut, ca să mă regulez.

Dacă nu m'am ecsplicat îndestul și dacă cere trebuință de un raport formal, asemenea vă rog să mă înștiințați.

Nu uitați, vă rog, ce am zis că împrejurarea o considerez de foarte delicată, cerînd mult menajament: poate că deocamdată tăcerea să fie mai favorabilă. Eu pînă acum n'am niciun zor și nici că mă grăbesc; din contra amîn lucru și îl evitez.

După cum aflu, unul din doritori întreprizei dramului de fer în țară la noi este și Calimaho-Știrbei [1]. Dumneavoastră știți însă că Rotschild are preferența în tot chipu. El și are pentru mine multe prevenențe, și, căci asupra aceștii împrejurări nu mai cunosc nimic, aș îndrăzni, în enteresul poziții, să vă cer cîte o știință. Cunoașteți negreșit de ce emportență este enfluența sa la minister.

V'aș mai ruga să-mi trimiteți o chee de țifre pentru întîmplări trebuincioase, perechea căria să o țineți dumneavoastră.

Între domni cei cu enfluență mare aici la ministeru din afară, se află și Escelența Sa baronu Verner [2]; îl cunosc, dar mă cam evitează; îmi este foarte de trebuință. Am rugat pe baronu de Eder [3] să-mi trimită de la sine o scrisoare de recomandație; mijlociți și dumneavoastră ce se poate.

Felurimea materiilor ce tratează scrisoarea mea, precum și întinderea ce a trebuit să-i dau, mă sili să o scriu în rumînește, limbă în care poci developa mai bine ideile, combinație și care

[1] O companie vienesă se oferise în Maiu 1836 să construiască o linie ferată de la Brașov la Dunăre, prin Ploiești sau Buzău și București, trecînd pe la ocnele din Prahova și legînd apoi Dunărea cu un port al Mării Negre. Vodă Știrbei intervenise la Poartă pentru aprobare (Iorga, *Coresp. lui Știrbei-Vodă*, I, (p. 614). Acum, Suțachi negocia la Paris o concesie de căi ferate (*Acte și doc. relative la ren. Rom.*, III (p. 1089).

[2] Baronul Werner, diplomat austriac. V. Iorga, *Coresp. lui Știrbei-Vodă*, I, pp. 187-8; D. Sturdza, *Acte și doc. relative la ist. renașt. României*, V, p. 736.

[3] Consul general al Austriei la București. A fost căsătorit cu Elisa, fiica lui Alexandru Niculescu și a Mariei Crețulescu.

www.dacoromanica.ro

îmi ia mai puțină vreme. Nu știu dacă sînteți mulțumiți pe ale dumneavoastră ; cu tot grifonaju ce pretindeți că au, le citesc de minune și au o redacsie care mă pun îndată pe adevărata idee și simț al sugetului [1] ce tratați.

Aș dori, dacă vă stă prin putință, să dăm scrisorilor un număr corent ; cîte numere ne vor lipsi, vom cunoaște, și, pierzîndu-se, ne va rămînea cel puțin cunoștința întîmplări, sau știința pentru care suget cată să mă feresc.

Vă alătur într'un mic articol din jurnalu austriac o nuvelă ce s'ar părea autentică ; după o altă a mea știință însă, conferențele Parisului nu se vor ocupa nici cum de Prințipate.

Pentru jurnale nu gîndiți că nu mă ocup. De vreme ce dar și acum mă otorizați, apoi voi întrebuința și cheltueli cuviincioase. Zăbava o mai fi puțin pînă voi isprăvi cu cunoștința vizitelor trebuincioase și de otoritate. Puteți însă, și cît de curînd, să-mi trimiteți articole ce aveți, prin poștia ordinară, căci alt mijloc nu cunosc pînă acum.

Franțezi zic, cum știți, că toate în lumia asta nu sînt roze. Trăesc într'o scumpătate foarte mare; destul a vă spune că chiria mă costă galbeni 48 pe lună. Vorba nu este de neajungere, sînt îndestul de mulțumit și n'am decît să mă rog lui Dumnezeu, cea ce și fac într'acest moment ca și în totdeauna, ca să vă ție sănătoși și în fericirea ce doriți. E vorba că de la un trimestru la altu se sfîrșesc paralele, și aș îndrăzni să vă rog să mijlociți a mi se trimite cît de curînd leafa pe trimestru Ghenarie.

Soția mea [2], nu se poate mai sansiblă la nobila dumneavoastră curtuazie, m'a însărcinat cu respectele sale către dumneata. Ea îmi zice să vă spui că din nobila atansiune ce ați arătat către dînsa a rămas încredințată că nimenea altu nu va putea să exprime mai bine către doamna Ghica [3] adevăratele ei sentimente de prietenie, respect și devotament ce-i poartă, precum

[1] Subiectului.

[2] Zoe, născută Cernățeanu.

[3] Zoe, născută Cantacuzino. Era fiica lui Gr. Cantacuzino, cunoscutul naționalist din vremea regulamentară și sora lui G. Gr. Cantacuzino, fost prim-ministru (v. Filitti, *Arhiva G. Gr. Cantacuzino*, pp. 5-7) Posed de la ea un caiet cu note zilnice dinaintea căsătoriei, interesante pentru cunoașterea vieții unei domnișoare din boierimea mare pe la 1850.

www.dacoromanica.ro

și mîhnirea ce a cercat la plecare și n'au putut să și înfățișeze datoriile ei, nimenea alții, zic, decît dumneata, și că vă roagă cu această ocazie să-i veniți în ajutor cu toată senceritatea ce vă caracterizează. Ea zice că se ține jaluză că numai bărbați la bărbați fac slujba, cînd și ea se simte în stare să slujască doamni Ghica la orice îi va porunci.

Scrisoarea dumitale este de pricină că a devenit a mea așa de întinsă, și îmi este tare teamă să nu luați act dintr'aceasta și să fiu lipsit de marea satisfacsie ce simț cînd priimesc plăcutele dumitale scrisori.

Mării Sale i-am scris de astă dată foarte puțin; vă rog din cea ce veți socoti de trebuință, coprinse aci, spuneți-i și Mării Sale.

al dumneavoastră
prea-plecat și supus
N. Rossett.

* * *

Față cu relativ puținul material ce avem despre Căimăcămia lui Alexandru Ghica, [1] am crezut că nicio contribuție documentară nu va fi de prisos.

Ioan C. Filitti

Iarăși lupta dela Posada

(Un document necunoscut)

Cea d'intăiu faptă strălucită de arme a Romînilor cunoscută mai amănunțit este înfrîngerea lui Carol-Robert la Posada, în 1330.

Această biruință este povestită de un izvor contimporan, păstrat în cronicile ungurești. O samă de documente, prin alusiuni mai scurte ori mai lungi, întăresc cele spuse de cronicar [2].

---

[1] Iorga, *Cîteva fărîme din coresp. lui Alexandru-Vodă Ghica*, extras din «An. Ac. Rom.» pe 1906, p. 1.

[2] Thuróczi, în Schwandtner, I. p. 264 și urm.; Hurmuzaki, I, pp. 623, 625, 627, 629, 632, 633, 636, 638; N. Iorga, *Istoria armatei românești*, I, p. 84 și urm.; *Carpații în luptele dintre Romîni și Unguri*, în „An. Ac. Rom.", XXXVIII, p. 82 și urm.

www.dacoromanica.ro

Am dat însă peste un document care a fost trecut cu vederea pe toți cei ce s'au ocupat cu acest capitol glorios al istoriei noastre mai vechi și care descrie cu interesante amănunte sîngeroasa ciocnire dela Posada. Auzim din chiar gura regelui cum a decurs lupta, care era să-l coste viața. Relatarea din document are o surprinzătoare asămănare cu cea dată de cronicar și prin urmare dă acestei din urmă o autenticitate neindoielnică. Fiindcă documentul are și amănunte care lipsesc din cronică, reproducem în întregime partea care ne interesează [1] :

Karulus, Dei gratia Hungarie, Dalmatie, Croatie, Rame, Servie, Gallicie, Ludomerie, Comanie, Bulgarieque rex, princeps salernitanus et honoris ac Montis Sancti Angeli dominus, omnibus Christi fidelidus, presentibus pariter et futuris presens scriptum inspecturis salutem in eo qui regibus dat salutem. Cum benemeritis favor debitus inpenditur et fons dilectionis panditur fideliterque obsequentibus digna merces reddatur, Deus noster placari creditur et subditi ad fidelitatis opera exercenda ferventius provocantur, nam subditorum fidelia obsequia pensare, pensataque debent confovere, et illos maxime convenit sui regii favoris gratia premunire quos probate fidelitatis constantia recommendat ordoque suadet equitatis et pertinet regalis dignitati ut ea que rite processerunt illibate conserventur et que a fidelibus iuste postulantur, ad exauditionis gratiam admittantur. Proinde ad universorum presentium et posterorum notitiam harum serie volumus pervenire quod nos, recensitis fidelitatibus et uberrimis laude dignis obsequiis multifariisque sinceris et virtuosis complacentiis fidelis nostri et dilecti Nicolai, filii Radoslai, filii Wahonik, per ipsum nobis et sacre regni Hungarie corone sincero cum affecto in nostris et dicti regni nostri arduis expeditionibus opportunis iuxta nostre maiestatis libitum et honoris immensum incrementum exhibitis et impensis, quorum aliqna ex sui digna memoria continuis recordiis nostrorum fidelium floreant in mentibus et eosdem animent ad similia, calamus fideliter depinxit. Primo siquidem, dum nos tempore iam elapso, propter occupationem terrarum et confiniorum regni nostri rationabilibus ex causis animum nostrum regium moventibus, cunctorum etiam prelatorum et baronum ac regni nostri procerum universorum ad id habito consilio prematuro, illum sevum Bozorad, Vayvodum Volahorum, rebellem et notorium emulum nostrum, diffidassemus et, congregato nostro valido exercitu, in terram suam transalpinam, gentibus nostris ignotam, nos-

[1] *Blagay család oklevéltára*, p. 110 și urm.

www.dacoromanica.ro

tro regio culmini subjicendam, se transtulimus, ubi, certis diebus sine prelio inter alpes et montes per latibulos se moventes, fere omnibus edulibus hominum et equorum destituti laborabamus, factaque treuga cum predicto Bozorad, data fide sua perfida ut nobis uti regi pareret ac securum exinde redeundi simul cum exercitu nostro iter preberet, confidentes de fide scismatici, in quo non fides, sed error fidei existit, revertebamur et cum gentibus nostris in quadam via perpetue anathemati data, ex utraque parte ripis preeminentibus circumclusa et ante, unde patentior erat, in pluribus locis indaginibus fortiter circumsepta et Volahorum pugnatorum gentium dicti Bozorad multitudine obsessa, asperrime circumquaque rabide et vehementi impetu, in nos et nostrum irruendo exercitum diversis modis horrendis, caninosis insultibus, fundarum iaculis et aliis crudelium verberum ictibus afficiendo, gladiis feriunt turmas nostras, sagittas lanceasque suas inebriant sanguine occisorum, undique ut muro obstructi momordivis *(sic)* verberum plagis, ubi nec ultra procedere, nec fuge locum habere poteramus, ceu pisces in gustrio vel sagena comprehensi, ad plasmatorem omnium rerum, protector noster aspice Deus, alta suspiria clamantes, in eodem Ihesu Christo pro nobis crucifixo et eius sacre genetricis simul cum sanctis omnibus, cum paucis nostris collateralibus, divino tutamine, scutis desuper facto velamine, creberrimos in et hoc *(sic)* ictus gladiorum, sagittarum, lancearum et aliorum nonnullorum iaculorum super se tollendo, velu timbres pluviarum, vitam a mortis impetu arctius evitare cogebamur. Ubi prefatus Nicolaus, iuvenis adleta, ut tiro fortis, fidelis noster, vehementi spiritu et mentis nostre intuitu, leonina ferocitate, viribus resumptis in virtute sui militaris bracchii, cunctis tamen suis feramentis de suo ad terram ruptis, corpore tantum scuto et acutissima sua vibrata lancea, rursum in aciem offensorum nostrorum se viriliter contulit pugnaturus, caput nostrum priusquam suum fideliter defendendo coram oculis nostris, quinque fortiores Volahorum pugnatores qui pre cunctis caput nostrum regium orbare festinabant, sua veloci agilitate occisit et preceps in terram vita exutos prostravit, ubi et ipse Nicolaus miles ex adverso sex vulnera ad caput et humera sua tulit non modica et fere viginti quinque suos nobiles familiares dimisit interemptos. Illico favente Domino lassata ferventia pugnatorum, qui, de muro se ad latum dextrum trudentes, hinc inde peditantes, ex inopinato conflictu, volente Altissimo, qui cuncta solus preordinat, fuge presidio coacti et a loco elongati, ad salubriorem (!) precessimus tempus et exinde redditum sumpmimus ad propria. [Urmează donaţiunea pentru meritele cîştigate].

Datum per manus discreti viri magistri Andree lectoris quinqueecclesiensis, aule nostre vicecancellarii dilecti et fidelis nostri, anno Domini M.CCC. tricesimo, quinto idus decembris, regni autem nostri vigesimo».

www.dacoromanica.ro

Cronicarul ni spune că regele a pornit expediția după sfatul lui Toma, Voevodul Ardealului, și Dionisie, fiul lui Nicolae, fiul lui «Iancha». În documentul nostru regele aduce—ca un fel de justificare — drept motiv al războiului ocuparea unor teritorii la hotarele regatului, accentuînd că întreprinderea s'a făcut cu sfatul bine chibzuit al prelaților, baronilor și tuturor fruntașilor țerii. Nu pomenește — firește — nimic despre hotărîrea ce avuse de-a înlocui cu unul dintre «năvălitori» pe «sevum Bozorad, Vayvodam Volahorum, rebellem et notorium emulum nostrum».

Întocmai ca și la cronicar, cetim că armata a înaintat cîteva zile, fără lupte, printre dealuri și munți înalți, unde nu erau adăposturi pentru oameni și pentru cai. S'a încheiat pacea cu Basarab, care a promis ascultare regelui și că-i va arăta un drum fără primejdii, pe unde să se poată întoarce cu oastea. Regele s'a încrezut în «shismatic», care însă, în loc de credință, aduce rătăcire.

Pe cînd însă se întorcea pe o cale în veci blăstămată, închisă din toate părțile cu stînci prăpăstioase și înalte, pe unde era mai deschisă, încunjurată cu fortificații tari, dintr'odată a întîlnit în fața sa mulțimea luptătorilor romîni. Se începe un măcel îngrozitor. Romînii pornesc un atac sălbatec împotriva armatei regale, din toate părțile, aruncînd asupra ei un potop de săgeți și praștii: «taie cu săbiile cetele noastre, își scaldă săgețile și lăncile în sîngele celor uciși». Regele cu ai săi sînt împresurați de inimic, ce-i lovia fără încetare, ca de un zid: «N'aveam pe unde să înaintăm nici pe unde să fugim, prinși fiind ca peștii în sac ori vîrșă. Strigînd către făcătorul tuturor lucrurilor, apărătorul nostru: Doamne, vezi suspinele noastre adînci, cu ajutorul lui Isus Hristos celui răstignit pentru noi, al maicii sale sfinte și al tuturor sfinților». Cîțiva soldați din apropierea regelui au făcut din scuturile lor o acoperitoare, asupra căreia s'au intețit loviturile, căci de bună samă Romînii presupuneau cine se ascunde supt ea.

În momentul cel mai critic, când o ceată de Romîni ajunsese atît de aproape, încît mai era să-i taie capul, «caput nostrum regium orbare festinabant», pășește la mijloc un viteaz din armata regală: Nicolae, fiul lui Radoslav, și doboară la pămînt cu lancea sa cinci Romîni. O ceată de ostași regali por-

www.dacoromanica.ro

neşte un atac vehement în partea dreaptă şi izbuteşte să rupă cercul de fier. Pe poarta deschisă astfel, scapă regele cu jertfa de sine alor săi.

Nu se aminteşte nimic despre schimbarea armelor şi hainelor regeşti cu Dessideriu Décsi.

Am relevat unele amănunte care nu se află la cronicar. Încolo nu numai relatarea faptelor e aceiaşi, dar chiar şi unele expresii sînt identice. Aceasta dovedeşte că autorul, cînd a scris povestirea despre lupta dela Posada, a avut înnaintea sa documentul reprodus aici.

Astfel ştirile, cunoscute pînă acum despre cea mai veche biruinţă a armelor romîne, primesc o întregire şi confirmare deplină.

Victor Motogna

O nuntă fanariotă

În cartea lui Gerhard Cornelius von den Driesch, «Historiche Nachricht von der Röm. Kayserl. Gross-Botschafft nach Constantinopel... des H. R. Reichsgraf Damian Hugo von Virmondt rümlichst verrichtet. Nürnberg. Peter Conrad Monath, 1723, 4°, 8 ff. + 494 pp. + 18 ff., găsesc, pe pagina 97 şi urm., descrierea nunţii unei fete a dragomanului ambasadei olandese la Constantinopol în Novembre 1719. Dragoman fiind cam pe atuncea Gheorghe Carageà, tatăl Marelui-Dragoman şi principe onorar al Munteniei Scarlat Carageà, cred că mireasa în chestie este Constanţa Carageà, măritată după Mihai Manu (1695—1732).

Cu toate că nunta descrisă de von den Driesch avu loc la Ţarigrad, şi nu în ţara noastră, nu încape îndoială că obiceiurile lumii fanariote samănă cu acelea ale boierimii din Principatele noastre, date fiind strînsele legături existînd între ele. Descrierea poate fi deci considerată ca o pagină din istoria noastră culturală. O dau în resumat:

Musafirii fură poftiţi într'o odaie cu rufărie aleasă, haine, perine şi altele; peste masă aşternute năframe cusute cu fir,— această avere fiind preţuită la însemnata sumă de 20 de pungi sau 10 000 de taleri ori 1.333 1/3 ducaţi de aur, atară de juvaiericale şi alte scule preţuite în rîndul lor la şase pungi. Toate aceste bogăţii erau păzite de o roabă.

De faţă era un număr însemnat de cocoane greceşti, toate acoperite cu juvaiericale din cap pănă 'n picioare. Şedeau toate turceşte pe divan Doamnele aveau pe cap un fel de căciu-

www.dacoromanica.ro

liţe ascuţite, cu vîrful căzînd peste urechea stîngă. Aceste căciuliţe erau de catifea sau de alte stofe preţioase, cusute cu fir de aur şi argint sau chiar împodobite cu diamante şi mărgăritare. De-asupra era aruncată o basmà de stofă supţire. Părul se purta întins pe spate atîrnînd în zulufi. La gît aveau lanţuri de aur cu pietre preţioase sau marame colorate. Pe trup purtau o cămaşă de in supţire ca firul de paianjen, încît se puteau admira sinurile lor albe ca zăpada, spune călătorul. Rochiile erau de mătasă împodobite cu flori de fir, închise cu o mulţime de nasturi mici şi croite în aşa fel, încît arătau toate mişcările trupului. Brîul lat de trei degete era şi el împodobit cu pietre preţioase. Peste rochie se purta o blană de samur sau hermină, legată sau prinsă de gît cu o sponcă. Supt rochie aveau pantaloni de mătasă fină sau de in, croiţi foarte larg şi strînşi la picioare în nişte papuci de piele supţire galbenă Pe stradă purtau altă încălţăminte trasă pe de-asupra: întrînd în casă, schimbau încălţămintea, o servitoare însoţindu-le întotdeauna pentru slujba aceasta. Umblînd prin casă puneau picioarele într'un fel de pantofi de lemn cu talpa şi tocurile ridicate şi prinse de picior cu curele, cum se întrebuinţează şi azi la feredeiele turceşti.

Nemţii şi Olandesii poftiţi la nuntă luaseră loc pe divane dimpreună cu doamnele. Serbarea se începu cu poesii şi cîntece rostite de caraghioşii turci, după care cocoanele jucară fel de fel de hore. Se serviau diferite fructe, dulceţi de nuci, prăjituri de portocale, de lămîie, migdale ş. a., apă de trandafir pentru spălarea mănilor şi fumigaţii de chihlimbar.

Două zile după această serbare avu loc cununia religiasă, oficiată de Patriarhul în persoană, însoţit de şaisprezece mitropoliţi. Cortegiul fu întîmpinat de musica turcească. Un ospăţ era pregătit. În dreapta mirelui luase loc Patriarhul cu suita sa, iar în stînga tostul Mare-Dragoman al Porţii, Alexandru Mavrocordat, prietenii precum şi străinii din misiuuea germană şi olandesă. Se dădură şerbeturi, dulceţi şi fumigaţii. Artişti profesionali, printre cari erau şi bărbaţi îmbrăcaţi femeieşte, executau jocuri În urmă mireasa se sculă şi fu adusă în iatac, unde-şi scoase voalurile ; căsătoriţii se văzură pentru întîiaşi dată. Mireasa, cu o coroană de flori şi îmbrăcată în haine scumpe, luase loc între femeile ei, frumos împodobite Mirele se aşează la dreapta ei, şi oaspeţii fură admişi la rîndul lor pentru aducerea darurilor, care fură depositate la picioarele noilor căsătoriţi. În urmă mirele se întoarse în sufragerie.

Patriarhul cu mitropoliţii ocupau mijlocul încăperii. Mireasa, însoţită de femeile ei, întră şi ea în odaie, venind însă cu paşi aşa de mici şi aşa de încet, încît îi trebuia un şfert de ceas pentru a ajunge pînă la mijlocul odăii. Ceremonia religioasă a

www.dacoromanica.ro

nunții începu acuma. Inelele fură schimbate, și cei nou căsătoriți băură dintr'un păhar care fu aruncat în urmă pe o piatră și spart. După ceremonie mireasa se întoarse în odaia ei tot așa de încet cum venise.

La ospățul ce urmă, bărbații luară loc într'o odaie, iar doamnele într'alta. Germanii fură pottiți, o masă deosebită fiind așezată pentru ei. Mîncările erau pregătite după moda turcească, adecă multe feluri diferite, zarzavaturi, pilafuri, carne de miel, prăjituri ș. a. Musica turcească cînta. Danțatori, paiațe și caraghioși distrau pe musafiri, nunta ținînd toată noaptea, pănă a doua zi.

C. J. Karadja

Raportul lui Alexandru Sterca Șuluțiu despre adunarea din Cîmpul Libertății, de la 3(15) Maiu 1848, către Nicolae Vesselényi.

În revista istorica „Történeti Lapok" (anul 1874, v. I, p. 379), Nicolae C. Papp a publicat o scrisoare foarte interesantă a lui Alexandru Sterca Șuluțiu, în care raportează despre decursul marii adunări naționale de la Blaj lui Nicolae Vesselényi, comisar regal în Ardeal. Acest document are o importanță deosebită prin faptul că provine de la un bărbat care a jucat un rol conducător în acele evenimente epocale și fiindcă s'a scris abia după cîteva zile, cînd amintirea lucrurilor era proaspătă în sufletul autorului.

Aceiași însemnătate i-a atribuit-o și Vesselényi, comunicînd conținutul ei ministrului ungar de interne, după cum apare din nota de pe dosul scrisorii. Dăm scrisoarea întreagă în traducerea românească a textului original, scris în limba ungurească:

Excelența Voastră D-le Baron, Prefect și Comisar Regesc!

Chiar în clipa aceasta am avut onoarea să primesc prețioasa d-voastră epistolă din mîna unei fete de Evreu: îmi țin de cea mai plăcută datorie să împlinesc dorința Excelenței Voastre. Eu ieri am sosit de la măreața adunare din Blaj, a cării icoană deplină fiind cu neputință a o descrie pe această mică hîrtie, voi fi silit să mă mărginesc la punctele mai cardinale, din care înțelepciunea Măriei Tale va ști să scoată informație mai complectă

www.dacoromanica.ro

Numărul poporului adunat, judecînd după întinderea teritoriului ocupat de mulțime, a putut să fie de 60—70,000. Și, fie zis spre cinstea acestei mulțimi uriașe, timp de patru zile, cît a stat în Blaj, n'ai putut vedea un singur om beat; un cuțit, o pară nu s'a furat nimănui. N'au fost nici certe, necum bătăi între oameni. Ca un cuvînt au păstrat ordinea și s'au purtat cu atîta omenie, încît pot sluji ca o admirabilă pildă pentru toate timpurile, chiar și celor mai civilisate națiuni. Durere însă, poporul acesta blînd și pașnic a avut conducători tineri și — după cît se pare — mituiți spre acest scop de națiunea săsească, cari conducători au voit cu orice preț să-l împingă în direcție contrară Unirii „Ardealului cu Ungaria". Acțiunea lor a fost atît de puternică, încît «inteligența valahă», care, cu escepția a vre-o cinsprezece persoane, în general e pentru Unire, abia după multă trudă și luptă a izbutit să învingă antipatia față de Unire și să se apropie de gîndul cel bun. Cu toate acestea, desideratele națiunii romîne se pot cuprinde în următoarele puncte, căci celelalte dorințe decurg în mod firesc din acestea:

I. Încă în dieta aceasta națiunea romînă să fie proclamată de a patra «națiune receptă» în Ardeal și ca națiune să fie represintată prin deputații săi. O cere aceasta pentru motivul că, nu numai în jurnale, ci și în legea cea mai nouă din Ungaria, anume în a VII-a, au fost asigurate municipalități ale națiunilor din Ardeal, între care și de-ale națiunii săsești, urgisită de națiunea romînă; tot asemenea și soarta națiunii romîne, după părerea sa și plecînd de-aici, prin Unire n'ar cîștiga nicio îmbunătățire, ori foarte neînsemnată, [fiindcă tocmai municipalitățile celor trei națiuni sînt acelea care prejudecă libertății națiunii romîne.

De-aceia națiunea romînă zice: „Să fiu și eu mai întâiu națiune" și, astfel, ca națiune constituțională și liberă să mi am și eu cuvîntul legal la desbaterea Unirii. Căci, dacă celelalte națiuni ar voi să lege de Unire și municipalități, aceasta să n'o poată face în paguba mea, și în casul acesta să am și eu dreptul să pun din parte-mi, fiindcă țin — zice — ca o nedreptate să se decidă *„de me"* și despre soarta mea, *„sinc me"*. Iar, dacă celelalte națiuni acceptă Unirea fără condiții, și eu în casul acesta o accept ca națiune liberă din liberă voință,

www.dacoromanica.ro

nu ca sclavă, căci aceasta o pretinde ideia de frăție și egalitate. Aceasta e principala dorință a națiunii romîne.

II. Să i se asigure limba în viața privată, în școale și biserici.

III. Robota să fie oprită încă în această dietă a Ardealului, cu o astfel de răscumpărare, care, nici la o întîmplare, nici în parte să nu îngreuieze pe urbariali.

Mai are și alte desiderate, dar acestea, parte sînt garantate de legile din Ungaria, parte decurg din cele de mai sus.

Cuprinzînd toate acestea în petiția sa, cere atît de la Maiestatea Sa, cît și de la Dieta Ardealului, prin deputațiile sale, —într'una, anume în cea de la Viena, am fost ales și eu— ca, înnainte de toate acestea, să se resolve chestiunea ridicării poporului românesc la rangul de națiune și numai după aceasta chestiunea Unirii.

Acum, Excelența Voastră, plecînd de la cele întîmplate, eu, cu modesta mea părere, iată ce cred salutar: Dacă națiunea maghiară a știut vre-odată să unească mărinimia cu înțelepciunea, atunci acum e momentul ca această națiune nobilă cu mărinimia sa să-și creeze mari avantagii. De-aceia aș afla bine ca încă în prima zi a dietei ardelene poporul românesc să fie declarat națiune și să se hotărască ștergerea imediată a robotei. Pentru ce? O să-mi spun motivele și părerea în următoarele:

a) Prin aceasta piedeca Unirii ar fi definitiv înlăturată.

b) Fiindcă prin aceasta ar dispărea teama poporului românesc privitor la aceia că, dacă n'ar fi înainte declarat de națiune, atunci celelalte națiuni ar condiționa Unirea de menținerea municipalităților lor, cu prejudiciul libertății lui. Dispărînd această teamă, nu s'ar mai îndoi de sinceritatea națiunii maghiare, că adecă prin Unire vrea și dorește să împărtășească și neamul românesc cu libertate adevărată și egală.

c) Căci, și dacă dorința aceasta de a i se anticipa astfel emanciparea aici în Ardeal, provine numai din nobila ambiție de-a da mînă cu națiunea maghiară, ca națiie liberă și nu ca sclavă, pentru aceasta nu i se poate face imputare, căci aceasta decurge din ideia de egalitate, și totdeauna între egali prietenia și frăția nu e numai cea mai potrivită, ci e și mai tare și mai durabilă.

www.dacoromanica.ro

d) Pentru că, dacă poporul românesc va fi proclamat națiune constituțională în Ardeal, prin aceasta națiunea maghiară nu pierde nimic, nefiind vorba decît de un fel de ceremonie anticipată, pentru că prin Unire, în tot casul, devenind egale toate națiunile, în Unire, după părerea mea, nu va mai exista: *Națiunea Săcuiască*, *Săsească*, etc., ci numai cetățean sas, concetățean romîn, secuiu, etc.

Din potrivă națiunea maghiară și-ar crea un avantagiu uriaș, nu numai prin cîștigarea numeroșilor Romîni ardeleni, ci, avînd în vedere un viitor mai măreț, prin Romînii ardeleni vor fi cîștigați pentru Unire — ceia ce să nu uităm, și e bine să ni însemnăm — chiar și Romînii din Muntenia și Moldova, dintre cari *mulți* au fost de față și la adunarea din Blaj.

Știu că în calea recunoașterii poporului românesc ca națiune azi se vor ridica multe scrupule, dar, dacă atari scrupule au fost cîtva păgubitoare, aici pot fi de sigur și mai păgubitoare. La o parte cu ele! conjur în numele tuturor sfinților pe Maghiarul nobil. O spun aceasta din sentimentul cunoscut al «inteligenței» românești.

De aceia, dacă altcum nu se poate, înnainte de ce ar fi vorba de Unire, din motivele arătate mai sus e necesar să obligați poporul românesc, cuprins de îngrijorări străine, cu aceia că-l recunoașteți ca națiune, și să se ceară de urgență să fie represintat în dietă prin deputații săi. Atunci, deputații fiind din sînul «inteligenței», va fi pregătită și ușurată cea mai pașnică și mai liniștită cale spre Unirea fericitoare după părerea mea.

Și se mai pregătește calea și la aceia ca acele două principate romîne, vecine, cu timpul să fie cîștigate pentru Unire.

Eu plec la Viena: în drumul mieu o să mă opresc spre a face visită ministrului ungar, și mă țin fericit să pot face serviciu causei Unirii cu Ungaria, cît îmi îngăduie slabele mele puteri.

Doresc din inimă și rog pe Dumnezeu ca lucrul acesta să se facă în mod tot așa de pașnic ca și cu părțile ungurene.

Scriindu-vă acestea în grabă și pregătindu-mă la un drum lung, vă rog, Măria Ta, să vă străduiți ca să fie înlăturate toate piedecile pe care le-ar pune în calea pașnică a Unirii prejudecata și scrupulele. Nu lăsați să se resolve precipitat și improvisat chestia Unirii. După părerea mea, tocmai interesul bine priceput al națiunii maghiare cere ca aderarea la Unire

www.dacoromanica.ro

să se facă de bună voie, nu prin siluirea popoarelor jignite și mînate ca o turmă împotriva voinței lor. Acest lucru ar fi păgubitor. Să ne năzuim a cîștiga, nu numărul, ci sufletele, fie și cu prețul unei mici jertfe.

Pentru Măria Ta, bărbatul care vede adînc și înțelept în chestiunile politice, atît e de ajuns.

Scriu acestea Măriei Tale cu aceiași încredere cu care ați binevoit a mă onora, fiind gata a face tot ce-mi stă în putință pentru binele patriei. Dumnezeu să călăuzească înțelepciunea conducătorilor patriei ca să găsească drumul mîntuitor pe care Unirea neamului mieu și a Ardealului cu Ungaria să se realiseze în chipul cel mai pașnic și mai liniștit, ca astfel sufletele acestor două popoare, contopindu-se pentru vecie, să poată fi fericite.

Rămîn pentru totdeauna cu umilit respect:

Șimleul Silvaniei, 22 Maiu 1848, slugă plecată:

Alexandru Sterca Șuluțiu, vicar episcopesc.—P. S. *Mai-mai* era să uit lucrul cel mai important: răuvoitorii au intenționat să verse în sufletul neamului mieu din Ardeal otrava unei știri primejdioase: *că adecă poporul maghiar ar vrea să se rupă de Maiestatea Sa și de Casa de Austria.* Poporul maghiar să se năzuiască a împrăștia această știre, pe cît de falșă în chiar esența ei, pe atît și de periculoasă; să vorbească pe față și să-și manifeste alipirea neclintită fața de Augusta Dinastie austriacă, căci sînt o mie de draci cari cu astfel de apucături infernale vreau să arunce bănuială asupra națiunii maghiare.

Adresa: Excelenței Sale d-lui Baron Nicolae Vesselényi, comisar regesc și prefect, cu umilit respect, peste Zălău, la Jibou, foarte urgent.

Victor Mologna.

Mormîntul lui Mavrogheni-Vodă la Brusa

Știm că Nicolai Mavrogheni Vodă a fost ucis de Turci la satul Bela[1], cam 30 de chilometri la Sud de Vidin; ceia ce este mai puțin

[1] Cf. Cronica lui Naum Rîmniceanu în Erbiceanu, *Cronicarii Greci*, p. 262: „și Mavrogheni... l-au tăiat acolo (la Bela), pe care apoi l-au îngropat oamenii lui în malul rîului de acolo, gol nenorocitul". V. Urechia, III, p. 308.

www.dacoromanica.ro

cunoscut însă este că rămăşiţile acestui nenorocit Voevod fură mai tîrziu strămutate la Brusa, în afară, bine înţeles, de cap, expus la Poarta Otomană după obiceiul Turcilor şi apoi aruncat.

Iată prin ce împrejurări acest Grec din Arhipelag, Domn romîn, ucis în Bulgaria, îşi găsi ultimul lăcaş într'un oraş din Asia Mică.

După Eterie un număr însemnat de Greci, scăpaţi din măcelul de la Fanar, fură exilaţi din Constantinopol. Fostul Caimacam al Munteniei, Costachi Negri, şi el o victimă a sălbătăciei turceşti [1], lăsase o văduvă, Domniţa Eufrosina [2], fata lui Mavrogheni-Vodă, care fu surghiunită cu alţi Greci la Brusa. De acolo îşi trimese vechilul în Bulgaria pentru aducerea rămăşiţilor Voevodului ucis cu treizeci şi doi de ani înnainte. Osămintele fură îngropate la biserica Sfinţilor Apostoli. Soţia lui Mavrogheni-Vodă, Doamna Mărioara, născută Scanavi [3], veni şi ea în urmă la fiica sa. Muri la 14 Mart 1829 şi fu înmormîntată alături de oasele bărbatului ei.

La biserica Sfinţilor Apostoli se găsiau încă în ajunul războiului un număr însemnat de odoare dăruite de membrii familiei Mavrogheni, între altele un epitaf de catifea roşie brodată cu fir de aur purtînd o inscripţie grecească întru pomenirea Voevodului. Se mai găsiau acolo artofoare şi sfeşnice de argint, o cruce şi candele aurite, icoane îmbrăcate, precum şi două procoveţe brodate, unul cu vulturul bizantin, iar celălalt cu stema Principatelor.

C. J. Karadja

Un istoric turc despre noi

Între multele lucrări ale învăţatului austriac Joseph von Hammer e şi o cunoscută traducere englesă a scrierilor istoricului turc Evliia Efendi [4]. Acest cronicar, care trăia în secolul al XVII-lea, între-

[1] V. Iorga, *Ist. Stat. Balc.*, 1913, p. 194.

[2] † 1850, înmormîntată la biserica Golia din Iaşi.

[3] Era sora Elenei Scanavi, soţia lui Ioan Gheorghe Carageà, Domn al Munteniei 1812-1818

[4] *Narrative of Travels in Europe, Asia and Africa in the seventeenth Century by Evliia Efendi, transl. from the turkish by the Ritter Joseph von Hammer.* London, Oriental Translation Fund, 1846, 2 vol. 4-o.

D. Taşcu Spiru Ciomu din Moloviştе mi-a dat un exemplar din originalul turcesc (N. I.).

www.dacoromanica.ro

prinse călătorii în multe ţeri apusene, visitînd, precum ni spune, şi ţerile romîne. Făcu parte din armata care asedie şi cuceri cetatea Oradea-Mare în anii 1659-1660, supt comanda lui Sidi-Alî-Paşa. Evliia primi cu această ocasie douăzeci de prisonieri creştini drept parte la prada de războiu.

Despre ţara noastră găsesc următoarele amănunte prin scrierile lui:

Provincia Timişoara conţine şese sangeacuri (=districte), 109 ziamete (=comune) şi 1.090 timare (=feude sau moşii date cu condiţiunea de a servi în armată între călăreţi).

Ardealul plăteşte un haraciu anual de 3.000 de pungi, precum plătesc şi Muntenia şi Moldova.

Locuitorii provinciei Oradea-Mare fiind toţi necredincioşi, haraciul este perceput de şefi maghiari, cari-l înnaintează la Stambul.

În timpul Sultanului Mohammed al IV-lea Ardealul fu cucerit de viteazul Seidi Ahmed-Paşa, şi Mihai Apaffy fu numit Voevod supt condiţie de a plăti ca haraciu anual o sumă de 1.000 de pungi în afară de anumite daruri.

Populaţia este compusă din Ardeleni, precum şi din Secui şi din Saxoni; cei din urmă au fost totdeauna ostili Guvernului turcesc.

Principatele necredincioase al Munteniei şi Moldovei sînt cîrmuite de Voevozi numiţi de către Guvernul turcesc şi plătesc un haraciu de 2.000 de pungi. Aceste Principate sînt socotite ce făcînd parte din paşalîcul Silistrei.

Mocanii (Jelb-keshani-ghanem) sînt negustori mari şi bogaţi, cari au şediul lor în Moldova, Muntenia, la Cavala, Salonic-Tricala, în Moreia, Anatolia şi Turcomania; posedă cîte odată multe sute de mii de oi.

Negustorii de pastramă (Jelb-keshan-pasdirmadjian) sînt în număr de 600 (la Constantinopol). Cei mai mulţi din ei sînt necredincioşi din Moldova şi Muntenia.

Mierea din Muntenia, Moldova, Ardeal şi Banat este foarte vestită şi se exportă în toate ţerile. Negustorii culeg mierea în acestă ţeri şi-o aduc în mii de butoaie la Constantinopol. Mierea din Moldova şi din Candia este cea mai limpede şi curată, fiind ca muselina albă.

Săpun alb se fabrică la Silistra, la Nicopole şi la Vidin, miroasă însă urît, fiind făcut cu grăsime de oaie.

C. J. Karadja

---

www.dacoromanica.ro

O scrisoare a lui Dumitraşco-Vodă Cantacuzino din 22 Maiu 1684

După despresurarea Vienei, la 13 Septembre 1683, Polonii crezură c'a sosit timpul să şi realiseze visul secular de a cuceri Principatele româneşti. În Decembre trupele lor, ajutate de insurgenţi moldoveni, năvăliră în Moldova, ducînd cu sine pe Ştefan Petriceicu, care şi-a ocupat tronul la Iaşi la 4 Ianuar 1684. Noul Voevod trimise călăreţi la Domneşti, cari ridicară pe bătrînul şi neputinciosul Duca-Vodă şi-l duseră prisonier în Polonia, de unde n'avea să se mai întoarcă [1]

Polonii, Cazacii şi Moldovenii înnaintară prădînd spre Bugeac. În zădar a încercat Tali-Agasi, căpetenia Tatarilor din Bugeac, să li stea în cale la satul Tilgrotin, cu treizeci de mii de Turci şi Tatari. El suferi o înfrîngere ruşinoasă, găsindu-şi moartea pe cîmpul de luptă [2]. Polonii şi aliaţii lor au ajuns supt zidurile Cetăţii-Albe, pe care se pregătiau s'o atace împreună cu Ismailul şi Chilia.

Roata norocului însă se întoarse răpede. Hanul Tatarilor sili la retragere pe Cazaci. Zece mii de Tatari năvăliră 'n Moldova, alungînd de pe tron pe Petriceicu şi punînd în locul lui pe Dumitraşcu Cantacuzino, care mai ţinuse odată Domnia, în Mart 1684.

Privitor la luptele ce s'au dat în Moldova în lunile April şi Maiu 1684 avem o scrisoare a lui Dumitraşco-Vodă Cantacuzino către Ioan Daczó, căpitanul Secuilor din Ciuc, Gurghiu şi Cason [3].

Cu toată părtenirea vădită a partidului păgîn, documentul e important pentru complectarea cunoştinţilor despre aceste vremi atît de tulburi.

Lăsăm să urmeze traducerea românească a originalului unguresc.

Demetrius Cantacuzenus, Dei gratia Princeps Moldaviae et Ocrainae, eiusdem heres et dominus.

«Scrisoarea Domniei Tale am primit-o cu mare dragoste şi, înţelegînd că eşti sănătos, foarte ne-am bucurat. Domnia Ta doreşti să cunoşti veştile de aici. Dar Domnia Ta să nu ne

[1] N. Iorga, *Istoria armatei româneşti*, II, p. 166.
[2] *Idem*, *Studii istorice asupra Chiliei şi Cetăţii-Albe*.
[3] Scrisoarea a fost publicată în *Történeti Lapok*, I, v. 2, pp. 687-8.

www.dacoromanica.ro

ceri numai atît, ci cere-ni şi lucruri cu mult mai mari, căci pentru d-ta le facem cu inimă curată. N'avem alte ştiri: noi, împreună cu trupele împărăteşti, am înfrînt, alungat şi urmărit pe duşmanul puternicului Împărat, şi au prins mulţi oameni de samă, pe cari i-au trimis puternicului Împărat în Mejiboje şi în Bar: aici au prădat şi au făcut atîtea pagube, cît nu se poate spune. Cît despre Tatari, azi 21 Maiu, a sosit aici, la Ţuţora, fiul Hanului Tatarilor, cam cu 20-30.000, şi aici s'a întîlnit cu Măria Sa Suleiman-Paşa Mahamut-Paşa.

Şi ei, cu vre-o 10-15.000, toată dajdea de Cameniţa şi provisiia le-au dus în Cetatea Cameniţei. Iar Hanul Tatarilor, acum la sfîrşitul lui Maiu, vine cu foarte multe mii de oameni spre a se uni cu Suleiman-Paşa, ca împreună să meargă împotriva duşmanilor puternicului Împărat. Alte veşti nouă nu avem, dar, dacă se vor ivi veşti nouă, Domniei Tale numai decît îţi vom da de ştire. Noi te rugăm pe Domnia Ta, fiind vecinul nostru binevoitor şi cunoscîndu-te de multă vreme, să ni dai domnia ta ştire de la Viena şi Buda, căci aceste două ţeri vecine se ocîrmuiesc cu dragoste reciprocă. Cu acestea te încredinţăm în paza Domnului.

Datum in Jass, 1681 die 22 Maij.

Vostrae Generosi (!) Dominationis benevolus,

(ss) Demetrius Cantacuzenus» (cu cirilice).

Adresa: «Domniei Sale Ioan Daczó, căpitan al Secuilor din Ciuc, Gurghiu şi Cason, nouă prieten binevoitor, să se dea.»

La Neculce (p. 224) cetim despre începutul Domniei lui Dumitraşcu Cantacuzino: „Deci venind Domnia la Iaşi şi aşezîndu-se în Scaun, era mare foamete, că fusese ţara toată bejenită şi nu putuse oamenii ara şi nu se făcuse pîne, cît se mînca om pe om şi podgheazuri din Ţara Leşească totddeauna se slobozíau, de stricau şi prădau, tîlhărit mult era, şi de la Cotnari în sus ţara era pustie. Peste Prut păziau toimiri drumul Cameniţei de jăcuiau, şi Tatarii încă făceau mari gîlcevi pentru prada lor, şi, viind ferman la Hanul de la Poartă, s'au aşezat."

Iar Nicolae Costin (p. 31) ni spune: „Aşişderea şi Petriceicu Vodă au mai şezut la Suceava pănă în luna lui Mart, de-aici s'au dus şi el în Ţara Leşească, iar Moldovenii, cari umblase a Bugeac de jăcuise şi prădase, dacă s'au dus Petriceico-Vodă

www.dacoromanica.ro

în urma lui, au plătit pagubele Tătarilor, îndoite şi întreite, cu bucate de la casele lor, şi mulţi şi cu oameni au plătit, că i-au luat robi, că şi-au plinit tot ei singuri, cît li-au fost voia, şi cu judeţ şi fără judeţ, cu sila, fiind Moldovenii rău slăbiţi de oşti, ce li călcase ţara. Şi de către Turci şi de spre Tătari li era numele de haini, adeca vicleni Împărăţiei.»

Documentele din arhivele Bistriţii, publicate de d. N. Iorga, ni-au păstrat, privitor la aceleaşi evenimente, cîteva ştiri preţi oase, care provin din cealaltă tabără, de la partisani de-ai lui Petriceicu-Vodă.

La 15 Februar 1684, «Toderaşcu Nacul i Dumitraşco, vornicii de Cîmpulungu», au încă toată nădejdea că partidul creştin va învinge şi Domnia lui Petriceicu va fi statornică [1]. La 31 Mart, aflăm de la Gheorghe Stolnicul din Cîmpulung despre retragerea Leşilor. Mai e însă speranţa că Polonii, primind întăriri de-acasă, vor începe o contra-ofensivă. „Dumitraşco este tot la Galaţi, nu ştim de acum ce a mai fi, ce precum se vor noi veştile, vom face ştire d-voastră [2]".

La 24 April aflăm din scrisoarea aceluiaşi Stolnic către Bistriţeni că ţara este prădată şi el a fugit la Cîmpulung [3].

La 5 Iunie Toader Nacul biv Vel Clucer scrie notarului Franţ că a venit la Rodna: „un locşor de aşezat, ca să ne aşezăm păn doar milostivul Dumnezeu nu ne va uita până în sfîrşit... Alt nu poftim, numai vr'un locşor, că avem marhă şi iobagi [4]."

Dumitraşco-Vodă a pus mîna pe Moldova întreagă cu ajutorul hordelor tatare şi turceşti. Precum a fost începutul Domniei lui: plin de urgie pentru biata ţară, tot aşa i-a fost şi continuarea. Ducea o viaţă de bătrîn stricat şi fără ruşine: «făcea multe asuprele boierilor şi ţerii mari greutăţi făcea, fiind cumplit tuturor [5]».

Soarta l-a ajuns însă curînd. După o Domnie blăstămată de un an şi trei luni, a fost mazilit. Cînd a plecat din Iaşi, abia l-a putut apăra de furia poporului Husein-beiu: «Dară noroadele

[1] N. Iorga, *Doc. Bistr.*, II, p. 43, şi în Hurmuzaki, XV.
[2] *Doc. Bistr.*, II, pp. 45-6.
[3] *Ibid.*, p. 46.
[4] *Ibid.*, p. 47.
[5] Nic. Costin, p. 33.

www.dacoromanica.ro

tăt îl suduiau şi-l hătcăiau şi aruncau cu pietre şi cu lemne după dînsul, şi cu această cinste frumoasă au ieşit Dumitraşco-Vodă din Moldova[1]».

Nicolae Costin adauge despre sfîrşitul lui: „Spun cum, fiind mai vr'o doi ani la închisoare la Ţarigrad şi făcîndu-i-se o bolfă la grumazi în chip de tragăn, şi dintr'aceia i s'au întîmplat şi moartea[2]".

Victor Motogna

Din pribegia lui Gheorghe Ştefan-Vodă

I.

Acte nouă, comunicate de d. Helder din Galaţi, care strînge harnic materiale pentru Museul pe care vrea să-l lase oraşului său, ridică din nou înnaintea noastră personalitatea, originală de sinceritate răzeşească, de energie neîntrecută şi de bătrînească duioşie, a răsturnătorului şi urmaşului lui Vasile Lupu, Gheorghe Ştefan, moşierul de la Buciuleşti, soţul Doamnei Safta Bou, «giupăneasa săracă, frumoasă, tînără», căreia odată, aflînd-o în drum, «i-au întors rădvanul înapoi la casa lui».

Miron Costin, descriind ultimele lupte ale aceluia pe care-l cunoscuse bine ca pe un «om deplin, cap întreg, fire adîncă» — «cît poţi zice că nasc şi în Moldova oameni» —, spune numai că, părăsit de ai săi, a plecat cu fuga şi n'a mai văzut Moldova. Mai tărziu, cînd acum oasele pribeagului zăceau în pămîntul de supt lespezile mănăstirii lui de la Caşin, Neculce, bine informat asupra unor accidente din viaţa fostului Domn, crede că fugarul s'a dus «pe la Nemţi, pe la Leşi, pe la Mosc, pe la Şvezi», dăruind în drum „Împăratului moschicesc o cruce ferecată cu aur şi cu pietre scumpe de patru sute de pungi de aur», şi că, necăpătînd in schimb ajutorul nădăjduit, a murit la Moscova.

Noi cunoaştem însă de mult, adăpostul lui ultim la Stettin, unde călugărul Antonie din Moldoviţa, un credincios însoţitor, i-a tradus Scriptura, însemnînd mai tărziu împrejurările morţii

[1] I. Neculce, p. 228.
[2] Nic. Costin, p. 35

www.dacoromanica.ro

lui pe acelaşi manuscript, văzut odinioară de mine la canonicul blăjean Moldoveanu şi apoi dispărut din Biblioteca ciparianâ. Acte privitoare la acest refugiu şi cîte unul chiar la drumul făcut până la acest pământ suedes de pe ţermul german al Balticei au fost tipărite [1].

La 24 April 1660 acela care mai visa încă de Domnia ţerii sale era, după ce ţinuse în Ungaria o moşie a lui Homonnay [2], la Viena, unde cerceta pe representantul Veneţiei şi-i dădea ştiri despre lucrurile din Ardeal, pe unde rătăcise până atunci, adăugînd sentimentele sale de respect pentru doge, «care a putut să resiste singur acelei mari bestii» — Turcii — «atîţia ani»[3]. Voia să se aşeze în Ungaria, şi, în privinţa aceasta, guvernul imperial avea îndoieli, de şi se credea că l-ar îngădui pe undeva pe la Pressburg. Avea încă oarecare avere şi făcea să i se aducă de la Danzig, de la «Dansca», precum se zicea la noi, oarecare argintării şi bani, depuşi acolo [4]. De fapt un călugăr, poate acel Antonie, plecă într'acolo, dar şi cu misiunea de a merge la Muscal pentru a-i cere, odată cu ajutorul de care vorbeşte Neculce, şi o năvălire a Cazacilor pe ţermii Mării Negre [5]. Un tratat formal îndatoria pe Marele-Cneaz să «încerce a-l aşeza din nou în stăpînire, cu toate puterile, pe toate căile, în toate chipurile şi cu toate mijloacele, dacă s'ar întîmpla ca Turcul să-l izgonească din Domnia lui şi din ţara Moldovei [6]». «Cel d'intâiu boier al său, secretarul de Stat», spune el mai tărziu, fusese trimes la Moscova pentru a pretinde executarea tratatului, dar puternicul aliat pravoslavnic ceru să i se arăte în audienţă solemnă documentul însuşi al învoielii, pe care nu l-a mai dat înnapoi.

Gheorghe Ştefan, care se oploşise un timp într'un castel din Moravia, de unde trimitea un agent la Veneţia cu pietre de

[1] V. după Papadopol Calimah, *Gheorghe Ştefan*, ale mele *Studii şi documente*, IV, pp. 108-114; cf. p. cccv şi *ibid.*, XX, p. 176, pe lîngă Hurmuzaki, *Supl.* I, 1, p. 253.

[2] Şincai, III, p. 131.

[3] Hurmuzaki, IX, 1, pp. 170-3, no. cccxxxiii.

[4] *Ibid.*, p. 174.

[5] *Ibid.*, n-l următor. Aflase că au şi făcut-o; p. 175, no. ccxxxvi. Relaţii cu Suedia, p. 180 şi unu.

[6] *Ibid.*, p. 217, no. ccxcvii.

www.dacoromanica.ro

vînzare [1], se hotărî atunci să meargă însuşi. Îşi puse zălog juvaierele pentru 20.000 de taleri, a cincea parte din valoarea lor, şi părăsi Viena.

Se îndreptă, pe uscat sau pe mare, către provinciile baltice, care erau atunci (1621-5) ale Suedesilor. Se ştia presenţa lui la Riga în ziua de 24 Novembre 1662 din scrisorile către regele Suediei şi sfetnicii lui, în care cerea ca, la întîmplare de războiu cu Turcii, să i se încredinţeze lui, vechiu ostaş, măcar 5.000 de Suedesi, a căror faimă ar băga groază în Turci [2].

Documentul pe care-l aducem înnainte arată că încă din 15 August exilatul se afla în aceste părţi, şi anume la Dorpat ori, cum îi ziceau Germanii, şi domnescul scriitor după dînşii : Dörpt. El rînduieşte de aici anume afaceri de moşi care se vor explica pe urmă şi—lucru extrem de interesant—o face românește, printr'o „carte domnească" redactată în stilul obişnuit şi împodobită cu o frumoasă iniţială ornată în negru, roşu şi verde palid, atribuindu-şi calitatea de a hotărî, ca persoană privată, dar şi cu o rugăminte către cine ar fi la Scaun, ca „Gheorghe Ştefan Voevod dintru mila lui Dumnezeu ce am fost Domn ţerii Moldovei".

Io Gheorghie Ştefanŭ Voevodŭ dintru mila luĭ Dumnedzăŭ ce amŭ fostu Domnu ţărăĭ Moldoveĭ dat-amŭ şi amŭ miluitŭ pe sluga noastră anume pre Costantinŭ fiĕorulŭ Naculuĭ Stolniculŭ şi pre fămeaia lui Mariia cu unŭ satu ce iaste înŭ Ţinutulŭ Neamţuluĭ, anume Roznovulŭ, satŭ întregŭ, cu vecinĭ şi cu totŭ venitulŭ, cu locuriĭ de morĭ într'apa Bistriţiĭ, şi într'apa Cracăuluĭ şi cu poiana de peste apa Bistriţiĭ şi la dealŭ cu locurĭ de prisăcĭ spre Măstacanĭ până la valea Balanuluĭ şi dinŭ gîosŭ până înŭ hotarulŭ Dzîneştilorŭ şi dinŭ susŭ pănа înŭ valea Iapeĭ şi la cămpu cu săliştea Băndeştilorŭ până înŭ hălăşteulŭ Boziianilorŭ, ca să-ĭ fie luĭ direaptĭ ocină şi moşie înŭ veaĕ, pentru direaptă slujbă a luĭ ce ne-aŭ slujitŭ prinŭ ţărĭ streine. Care mi-aŭ fostŭ mie acestŭ satŭ ce maĭ susŭ scrie direaptă ocină di pre parintele mieŭ, di pe Dumitraşco Ştefanŭ ce aŭ fostu Logofetu-Mare până m'aŭ miluitŭ Dumnedzăŭ şi pre mene cu cinstitu Scaunulŭ Domniĭ ţărăĭ Moldoveĭ. Atuncea înŭ Domnie fost-am făcutŭ schimbu cu dumnealuĭ frate-mieŭ Vasilie Hatma-

[1] *Ibid.*, pp. 196-7, no. CCLXX. Data nu poate fi 15 Octombre 1662, cînd, cum vom vedea, Gheorghe Ştefan se afla în provinciile baltice, ci, probabil, 1661.

[2] *Ibid*, pp. 200-1, no. CCLXXII-III.

www.dacoromanica.ro

nulŭ cu nişte sate ce sintu la Ţinutulŭ Trotuşuluĭ, anume Măneştiĭ şi Grozăştiĭ, carele sintu suptu munte. Decĭ Domniia Mea le-amŭ fostu datu aceale sate mănăstireĭ noastre Caşinuluĭ. După ce aŭ fostu voia luĭ Dumnedzăŭ, aŭ doară păcatele mele m'aŭ adusŭ de amŭ eşitŭ dinŭ ţară, eĭ aŭ mărsu la Domnie ş' aŭ grăitŭ precumŭ eĭ n'aŭ fostu vecinĭ boereştĭ, ce aŭ fostu sate domneştĭ de straje ţărăĭ Dece Domniia i-aŭ luatŭ de la mănăstire. Pentr' acesta lucru dumnealuĭ frate-mieŭ Vasilie Hatmanulŭ ca să dea pace acestuia satu, anume Roznovuluĭ, şi să-şĭ ţie dumnealuĭ satele dumisale, care sate n'aŭ fostu de partea noastră dumisale moşie, ce aŭ fostu di pe giupăneasa a dumisale. Pentru acesta lucru eŭ mă rogŭ şi poftescŭ pre cine va fi miluitŭ Dumnedzăŭ a fi Domnu ţărăĭ Moldoveĭ ca să-ĭ întărească acestu zapisŭ ce iaste de la neĭ luĭ Costantinŭ fiĕoruluĭ Naculuĭ, să-i fie acelŭ satŭ ce maĭ susŭ scrie, anume Roznovulŭ, direaptă ocină şi moşie după cumŭ iaste obiceaiulŭ ţărăĭ noastre şi precumŭ aŭ fostu şi la alţĭ Domnĭ bătrănĭ maente vremea slujile carĭ au slujitu direptu Domnilorŭ prin ţărĭ streine. Aşijderea fost-amŭ făcutu zapisŭ şi fămeiĭ meale Safteĭ pre acestŭ satŭ şi pre altele, maĭ denaente vreame. Dece s'aŭ dusŭ de lăngă mene, gândindŭ că să va ţinea de cuvântŭ precumŭ aŭ dzisŭ către mene că mă va aştepta înŭ Ţara Leşească ; ce ia nemică ce aŭ grăitŭ nu s'aŭ ţinutŭ de cuvântu, şi m'aŭ lăsatŭ şi s'aŭ dusŭ înŭ ţară, şi m'aŭ făcutŭ de toată ocara. Pentr' aciaia nicĭ acela zapisŭ a eĭ să nu să ţie înŭ samă. Iară cine nu va ţinea înŭ samă acesta zapisŭ carele l-amŭ făcutŭ eŭ acmŭ, eŭ, ca unŭ păcătosŭ şi, neavăndŭ altă puteare, suspinŭ cu lacrămĭ înnaente milostivuluĭ şi măntuitoruluĭ Domnuluĭ nostru Isusŭ Hristos şi înnaente a preacinstiteĭ maiciĭ Svinţii Sale Preacistieĭ, rugându-mă Svinţii Sale ca unuĭ giudeţŭ direptu să fie blăstămatŭ de la Dumnedzăŭ şi să fie procleatŭ şi precleatŭ (*sic*) şi înpreună cu Iuda, şi să fie afurisitŭ de 4 evanghel'ştĭ şi de 318 oteţŭ ce aŭ fostu înŭ Nechei, cine va strica acestŭ zapisŭ alŭ mieŭ şi nu-lŭ va ţinea înŭ samă. Pentru credinţa amŭ iscălitŭ şi peceatia mi-amŭ pusŭ.

† Saamŭ gospodinŭ velealŭ. Pisŭ u Derptu, ltŭ 7170, Av. 15.
Io Ghiorghi Ştefanŭ Voevodŭ.

(Pecete ruptă.)

Dăruitul era fiul unui pîrcălab de Suceava şi Vornic de Cîmpulung de la care ni-au rămas numeroase scrisori şi fratele unui Toderaşcu, care a avut aceiaşi sarcini la hotarul ardelean, şi al unui Alexandru [1]. Cred că el a fost însărcinat cu anume misiuni, nu numai la Electorul de Saxonia, în Septembre 1664, ci şi aiurea în Apus, se pare că în Franţa, căci mi-a rămas în

[1] Hurmuzaki, XV, p. 1884.

www.dacoromanica.ro

minte numele de «colonelul Nakolowicz» care i se dă într'unul din actele privitoare la relaţiile pribeagului cu deosebite Curţi. La 20 Novembre 1665 el cerea un ajutor de la regele Suediei, iscălind «C. Nakul, Moldavus, Celsissimi principis Moldaviae colonellus» [1]. Vornicul Iordachi Drăghici, bunicul după mamă al mamei mele, a luat în căsătorie pe Maria Nacu, a cării iscălitură se vede pe cărţile bisericii din Lungani (Iaşi).

Cît priveşte pe Doamnă, a cării viaţă ulterioară e cunoscută [2], Neculce se înşeală spuind că «o urîse Gheorghe Ştefan-Vodă îmblînd pin ţeri streine» şi că «au trimis-o în ţară aice până a nu muri ea» şi a înlocuit-o cu «slujnica» pe care o cunoaştem: Ştefania Mihailova. Se vede că ea n'a voit să meargă în străinătate la soţul ei, de unde «marea ocară» pentru dînsul, care-şi răsbună luînd înnapoi Rosnovul de la aceia pe care n'o intitulează «Doamnă», ci numai «femeie» a lui.

Petrecerea silită la Dorpat pare că s'a zăbovit sau, mai bine, după călătoria-i, zădarnică, la Moscova, de unde s'a întors numai cu un dar de soboli, fostul Domn a revenit acolo, căci îl aflăm în oraş — dacă data de 1663 nu trebuie cetită: 1662 — şi în anul următor [3]. Numai în Septembre 1664 el era aşezat acum, pentru ultimele miserii, la Steltin [4], venind prin Wolgast, unde-l găsim la 5 Iunie precedent [5].

II.

Cu privire la Roznov însă actele de proprietate urmează. Iată unul, din 1662-3 chiar, de la Nicolae Racoviţă Hatmanul, cu date istorice nouă. Şi el arată că tînărul fiu al Lupului dispusese de sat în folosul acestuia.

† Adecă eŭ, Neculaiŭ Răcoviţă Hatmanŭ şi părcălabŭ Suceavel, scriŭ şi mărturisăscu cu acestŭ zapisŭ alŭ meŭ cunŭ dinŭ bună voia mea, de nime nevoitŭ, nice asupritŭ, amŭ făcutŭ tocmală şi schimbătură cu Măriia Sa luminata Doamna Caterina a luminatuluĭ Domnu nostru Io Evstratie Dabija Voevodŭ şi cu iubitî fiica Măriiloriŭ Sale Doamna Mariia, cu a

[1] *Ibid.*, IX, p. 233, no. CCCXVIII. Cf. *Studii şi doc.*, IV, pp. 112 nota 1, 256.
[2] *Studii şi doc.*, IV, p. 273 şi urm.
[3] Hurmuzaki, IX, I, pp. 205-6, no CCLXXXII; pp. 207-8, no. CCLXXXIV.
[4] *Ibid.*, p. 213, no. CCXCII.
[5] *Ibid.*, p. 220, no. CCXCVIII.

www.dacoromanica.ro

noastră dreaptî ocinî satulŭ Roznovulŭ ce-ĭ pe Bistriţă înŭ Ţinutulŭ Neamţuluĭ, cu vecinĭ şi cu totŭ venitulŭ, care satŭ mi-aŭ fostŭ mie driaptă danie şi miluire de la răpoosatulŭ Ştefanŭ Vodî ficiorulŭ luĭ Vasilie Vodă, pentru slujbă ce i-amŭ slujitŭ Mărieĭ Sale, iarî Mărieĭ Sale luĭ Ştefanŭ-Vodă i-aŭ fostŭ acesta satŭ Roznovulŭ, înpreunî şi cu alte sate de a luĭ Ghiorghie Ştefan-Vodî, pentru doaodzăcĭ de miĭ de talerĭ banĭ ce aŭ fostŭ datŭ părintele săŭ Vasilie-Vodî la Ghiorghie Ştefanŭ-Vodî, cândŭ i-aŭ fostŭ Logofătŭ-Mare şi'nŭ toatî credinţa, ca să-ĭ ţie aceĭ banĭ la sine pentru primejdiia, iară Ghiorghie Ştefanŭ-Vodî, sosindu-ĭ la mânî aceia banĭ, aşea aŭ cercatŭ mijloce şi cu aceia banĭ s'au rîdicatŭ Domnu cu oştĭ streine asupra luĭ Vasilie-Vodî, de l-aŭ scosŭ dinŭ Domnie şi i aŭ jăcuitŭ toatî avuţiia. După aceaia daca i-aŭ datŭ Dumnedzăŭ Domniia luĭ Ştefan-Vodî ficĭorulŭ luĭ Vasilie-Vodî, atuncia aŭ socotitŭ pentru aceĭ banĭ ce i-aŭ fostŭ datŭ lui Ghiorghie Ştefanŭ-Vodî să-ĭ ţie, doodzăci de miĭ de talerĭ înŭ boerie, de aŭ opritŭ dinŭ ocinele luĭ acesta satŭ şi altele, şi după acia dintr'ânsăle aŭ miluitŭ pre cine i-aŭ slujitŭ, precumŭ şi pre noĭ ni-aŭ miluitŭ cu acestŭ satŭ, precumŭ scrie deresulŭ Mărieĭ Sale celŭ de danie. Într'aceaia acmŭ cu acesta satŭ amŭ făcutŭ schimbătură cu Măriia Sa Doamna precumŭ scriemŭ maĭ susŭ iară Măriia Sa mi-aŭ datŭ mie schimbătură pentru schimbăturî satulŭ Ustiia la Orheiŭ, ce i-aŭ fostŭ Mărieĭ Sale driaptî cumpărăturî de la egumenulŭ şi de la totŭ săborulŭ din svânta mănăstire dinŭ Răşca, aşijderea şi satulŭ Zaluceaniĭ, iară la Orheiŭ, ce i-aŭ fostŭ Mărieĭ Sale dreaptî cumpărăturî de la Antimiica fata luĭ Ureache, gîupăniasa răpoosatuluĭ Alexandru ce aŭ fostŭ Păharnicŭ. Aşea s'aŭ socotitŭ aceastea amîndoo sate pentru satulŭ nostru Roznovulŭ, fiindŭ satŭ maĭ bunŭ. Şi aşea amŭ sositŭ dinŭ bună voe la tocmala acasta, şi direasă ce aŭ avutŭ Măriia Sa pe Ustiia şi pe Zaluceanĭ ni li-aŭ datŭ la mâna noastră, aşijderea şi noĭ direasă ce amŭ avutŭ pe Roznovŭ li amŭ datŭ la mâna Mărieĭ Sale. Pentru acia de acmŭ înnainte satulŭ Roznovulŭ cu totŭ venitulŭ să fie Mărieĭ Sale şi iubiteĭ fiiceĭ Mărieĭ Sale dreaptă ocină şi schimbîtură înŭ veacĭ. Şi ăcasta tocmală amŭ făcutŭ dinaintia a toatî boerimea ţărăĭ. Pentru maĭ mare credinţă iscălit-amŭ cu mâna mea şi mi-amŭ pusŭ şi peceatia, şi dumnealorŭ toţĭ boiariĭ aŭ iscălitŭ. Şi eŭ Contîş logofătŭ alŭ doile amŭ scrisŭ. În Iaşĭ, Iunie 5, lt. 7171.

Pecetea Mitropoliei cu fum (Sf. Gheorghe şi «pečat stgo Gheorghie Mitropolii sučavscoi), azŭ Mitropolitu Sučavschi, azŭ Nicolaĭ Racoviţă Hatmanŭ, azŭ Mi... Vornicŭ, azŭ Solomonŭ Bărlădeanŭ Velŭ Vornicŭ iscalŭ, Σκαρλάτος Ῥωσέτης (?), azŭ Nicolaĭ Buhuşŭ Velŭ Stolnicŭ iscalŭ, azŭ Ileşco (?) Velŭ Comisŭ

www.dacoromanica.ro

iscalŭ, azŭ Ştanĕulŭ (?) bivŭ Vornicŭ, azŭ Gligorie Velŭ Ciaşnicu iscalŭ, azŭ Naculŭ bivŭ Velŭ Stolnicŭ iscalŭ, azŭ Ta... Velŭ Sul[ger] iscalŭ, azŭ .. ră... bivŭ Comisŭ..., azŭ Toaderŭ Paladi bivŭ Slug. (?) iscalŭ, azŭ Dumitraşco bivŭ Vistiernicŭ iscalŭ, azŭ Gavrilŭ Brăesculŭ bivŭ Vornicŭ iscalŭ, azŭ.. bivŭ Comisŭ, azŭ... bivŭ Vornicŭ iscalŭ, azŭ Costantinŭ Jora Velŭ Armaşŭ iscalŭ, azŭ Vasilie iscalŭ, azŭ Ionaşco Balşia iscalŭ, azŭ Vasilie Stărcea bivŭ părcălabŭ iscălŭ, azŭ Gavrilŭ Costachi iscalŭ, azŭ Dumitraşco Roşca Dvornicŭ, azŭ Gavrilŭ Clucerŭ iscalŭ.

Din Iaşi, la 30 Ianuar 1677 (data de la Hristos) Iliaş Alexandru-Vodă dă lui Nicolae Racoviţă şi Buciuleştii, satul de obârşie, de şedere obişnuită măcar, al fostului Domn.

† Io Iliaşŭ Alexandru Voevoda bj. mlstiiŭ gospodariŭ zemli moldavscoi. Adecî Domniia Mea dămŭ şi întărimŭ boiarinuluĭ nostru credincĭosŭ şi cinstitŭ Neculaiŭ Răcoviţă Hatmanulŭ a sa driaptî ocinî, satulŭ Bucŭleştiĭ înŭ Ţinutulŭ Niamţuluĭ, şi satulŭ Roznovulŭ iarî înŭ Ţinutulŭ Niamţuluĭ, cu vecinĭ şi cu totŭ vinitulŭ, care sintu dumisale: Bucŭleştiĭ danie şi miluire părinteluĭ dumisale, răpoosatuluĭ Răcoviţă Cehanŭ ce aŭ fostŭ Logofetŭ-Mare, iară Roznovulŭ danie şi miluire singurŭ dumisale, amândoo de la răpoosatulŭ Ştefanŭ-Vodî fecŏrulŭ luĭ Vasilie-Vodî, pentru a dumilorŭ sale driaptî şi cu credinţă slujbî ce aŭ slujitŭ, iară luĭ Ştefanŭ-Vodă i-aŭ fostŭ aceastia sate luate dinŭ ocinele luĭ Gheorghie Ştefanŭ-Vodă, care aŭ fostŭ Logofătŭ-Mare la răpoosatŭ părintele săŭ la Vasilie-Vodî şi, avându-lŭ înŭ mare cinste şi credinţî, i-aŭ fostŭ datŭ la mâna luĭ doodzăcĭ de miĭ de taleri banĭ să-ĭ ţie, elŭ cu aceia banĭ aŭ rîdicat oştĭ şi s'aŭ pusŭ Domnu asŭpra luĭ Vasilie-Vodî. Dece altă pustietate ce li-aŭ făcutŭ aŭ lîsatŭ suptŭ gudeţulŭ lui Dumnedzăŭ, iară pentru aceĭ banĭ ce i-aŭ fostŭ datŭ la mânî maĭ de vreame, cu cale i-aŭ opritŭ ocine de a luĭ şi aŭ miluitŭ pre cine li-aŭ slujitŭ, precumŭ scrie ispisocŭlŭ luĭ Ştefanŭ-Vodă, şi de întărilurî de la Dabiji-Vodî. Pentru acia şi de la Domniia Mea iarăşĭ pentru driaptî şi cu credinţă slujba dumisale să-i hie dumisale şi a totŭ rodulŭ dumisale ocine neruşeite înŭ veacĭ, şi altŭ nime să nu să amestece.

U Iasŭ, Ghen. 30, ĭ^t Hstove roj. 1667.

(Pecete de inel hexagonală: Io Iliaş Alexandru Vodă go. z. m.)
(Iscălitură de duct grecesc.)

www.dacoromanica.ro

DOCUMENTE

Documente bistriţene nouă.

I.

Pariia cărţii.

† Cinstite alŭ mieŭ bunŭ prietinŭ, dumneata judeţŭ alŭ cetăţiĭ Braşovulŭ, cu multă sănătate şi cu prietenească dragoste mă închinŭ dumitale pururea.

† Prietenească dumitale scrisoare ce ne-aĭ trimesŭ cu dragoste o'mŭ luotŭ şi cele ce-mĭ scriĭ dumneata amŭ văzutŭ. Pentru calulŭ care l-aŭ cunoscutŭ Necula slujitorulŭ Domnii de aič la acest Petculŭ Ungureanu'ŭ şi acestŭ Petculŭ Ungureanulŭ spune că l-aŭ cumpăratŭ de la unŭ Voiculŭ Bureţea Braşoveanu, şi-mĭ scriĭ dumneata ca să fie calulŭ pe samă bună până se va îndirepta acestŭ Petculŭ şi cu Voiculŭ, cătŭ pentru ačasta veĭ şti dumneata că acelŭ calŭ este la acelŭ Necula slujitorŭ, şi elŭ şi cu mulţĭ oamenĭ mărturiĭ mărturisescŭ că este calulŭ luĭ şi maĭ cere încă treĭ caĭ lângă elŭ, care aŭ peritŭ totŭ de odată, şi acestŭ calŭ este negru măruntŭ, canŭ buzatŭ, coama neagră, coadă neagră, crestatŭ la urechiia direaptă dinapoĭ, pe pântece şi pe la botŭ canŭ galbenŭ. Acestŭ feliŭ de semne are calulŭ.

De ačasta scriŭ dumitale ca să umble şi acelŭ Voiculŭ să-şĭ caute solduşulŭ saŭ să plătească toată paguba şi chieltuiala că până atuncĭ nu să slobodŭ aceştĭ oamenĭ de aicĭ.

Ačastă săvărşindŭ, rămăĭ alŭ dumitale bunŭ prietenŭ şi de bine voitorĭ, spre slujbă gata.

Martŭ 30 dni, 1754.

Mihaĭ Cantacuz'nŭ Velŭ Stolnicŭ, ispravnicŭ
dinŭ judeţulŭ Praoveĭ.

II.

Cinstitŭ alŭ nostru bunŭ prietinŭ, dum. birăŭ de Bistriţă. Fericită sănătate poftescu dumitale de la Dumn[e]dzăŭ ca să-ţĭ dăruiască. Iată aceştĭ oamenĭ a noştri dinŭ Dorna li-aŭ fostu furatŭ o vacă unŭ Doroteĭ, fečorŭ luĭ Ionŭ a Bocăĭ den Ilova Mare, şi, luîndŭ vaca, aŭ despoet-o şi aŭ măncat-o. Pentru care

www.dacoromanica.ro

pricină amŭ şi maĭ scrisŭ la domna luĭ hărămiţaşulŭ ca să caute dumn[ea]luĭ să să facă plinială oamenilorŭ noştri, să nu rămăe păgubaşĭ, şi amŭ înţelesŭ că aceĭ tălharĭ săntu înŭ sama Petriĭ vameşŭ. Şi aŭ trimisŭ răspunsu de acolò ca să margă oameniĭ noştri acolò să să ğudece; ci oameniĭ noştri a veni acolò, nu le dă măna, de ună vreme că să oprescu la strajă căte triĭ săptămănĭ, şi a să ğudeca cu tălharii încă n'aŭ nicio ğudecată, de ună vreme că iĭ săntu dovediţĭ că oameniĭ noştri i-au adusŭ pe urmă pără înŭ Iolova, şi săntu dovediţĭ. Pentru care poftescu pe dumnata să daĭ poruncă să să pliniască vaca oamenilorŭ de la aceĭ tălharĭ; că, de nu'ţĭ plini domnavoastră, ni-a căuta noaĭ a ne plini sănguri de la cine omŭ găsă. Ačasta, şi mila luĭ Dumnedzăŭ să te păzască pe dumn[ea]ta întru mulţĭ anĭ cu sănătate.

Noevri 4.

A dum[i]tale bunŭ prietinŭ

Neculaiŭ [Cogîlniceanu], vornicŭ otŭ Cănpulungu.

[V-o:] Cinstitŭ şi alŭ meŭ bunŭ prietinŭ, dumisale birău de la cetate Bistriţiĭ, cu fericită sănătate să să dea.

[Pe dos:] 10 ocă, 80 un. s'aŭ trimisŭ Mărieĭ Tale. Aceaste scrisorĭ săntŭ scrisŭ denŭ luna luĭ Fevruarie, ce s'aŭ întărziiatŭ cu gătirea trimisuluĭ.

Prea-cinstitulŭ domnu alŭ nostru bunŭ priiatinŭ şi de atocma ca unŭ frate, Mărieĭ Sale Velŭ Birău dinŭ vestită cetate Bistriţiĭ, cu bună şi fericită sănătate să să dea.

III.

Prea-cinstitulŭ domnu alŭ nostru bunŭ priiatinŭ, Măriia Ta Velŭ Birău dinŭ vestita cetatea Bistriţeĭ ce iaste la Bărgăŭ, sănătate şi totŭ fericitulŭ bine rugămŭ de la puterniculŭ a totŭ ţiitoriulŭ Dumn[e]dzău ca să dăruiască Mărieĭ Tale.

† Pricina scrisoriĭ noastre cătră Măriia Ta de altŭ ne iaste fără numaĭ ačasta. Avăndŭ Măriia Sa Vodă trebuinţă pentru o samă de cue de şindilitŭ şi ceva herŭ albu, iată că amŭ trimisŭ acestŭ omŭ anume Simionŭ lacatuşŭ cu banĭ gata galbenĭ ungureştĭ acolea la cetatea Bistriţiĭ ca să ne scoată ačastă sumă de cue 160 de miĭ. Aşijderea şi herŭ albu 100 de table cu preţulŭ lorŭ, după cum să vorŭ fi vănzăndŭ acolea înŭ cetate. De care poftimŭ pe Măriia Ta să facĭ bine pentru hatărulŭ Mărieĭ Sale luĭ Vodă să daĭ unŭ omŭ alŭ Mărieĭ Tale, să stea înpreună cu omulŭ nostru, să numere cuele de a mănă, cu miia, ca să aliagă cue bune, iarŭ să nu le trăgă la cumpănă, căcĭ la cum-

www.dacoromanica.ro

până facŭ meşteşugurĭ de punŭ şi alte strohurĭ reale şi nu vinŭ bine la socotială, şi, după ce să vorŭ lua ačastă sumă de cue aşa cu numărŭ şi ačastă sumă de herŭ albu, poftimŭ pe Măriia Ta să facĭ ostenială să ne scrĭĭ suma cuielorŭ şi preţulŭ cums'aŭ luatŭ miia, asijderea şi herulŭ albu cumŭ s'aŭ luatŭ tabla, şi noĭ, pentru osteniala ce veĭ face Măriia Ta, vomŭ face bună mulţămită Mărieĭ Tale. Însă după ce voiŭ găti acestea toate, să vorŭ scoate până înŭ straja Bărgăuluĭ cu terheacĭ de acolea, cu plata voastră, iarŭ dinŭ strajă le vorŭ rădica terheaciĭ noştri şi le vorŭ aduce. De ačasta poftimŭ pe Măriia Ta, şi noĭ încă vomŭ rămănea datorĭ a sluji Mărieĭ Tale, la ceale ce ne veĭ pofti Măriia Ta cândŭ veĭ avea vr'o trebuinţă aicea înŭ ţara noastră, şi să fiĭ Măriia Ta sănătosŭ.

Lt. 7262, Fv. 23.

Al Mărieĭ Tale de atocma ca unŭ frate şi de totŭ binele voitorŭ
Gliguraşŭ Razulŭ bivŭ Velŭ Pit.

IV.

Dea la puterniculŭ şi şi prea-milostivulŭ Dumn[e]dzăŭ rogŭ şi poftescu ca să dăruiascĭ dumitale, cinstite birăŭ, fericită viiaţă şi lină sănătate, împreună cu toată cinstita familia dumitale în mulţĭ anĭ cu bine.

† Pricina scrisorĭĭ noastre înŭ ciastă dată altă nu-i fără cătŭ întâĭ ca să ştimŭ pentru a dumitale bună sănătate. A doĭ pentru dumnialuĭ Ghiorghi hotnogulŭ, care l-aĭ trimesŭ pentru datorie ci-au fost a luĭ Ghiorghie căpitanulŭ. Aŭ venitŭ şi carte ce'ĭ trimisŭ Măriia Ta la Măria Sa Vodă, aŭ adusŭ şi banĭ iarăşŭ i-aŭ datŭ, şi s'aŭ datŭ şi zapisŭ şi cărţ č-aŭ fostu la căpitanulŭ Gheorghie totŭ la dumnialuĭ hotnogulŭ, iarŭ pentru alte cărţĭ la Ghiorghie nu s'aŭ afiatŭ, şi s'aŭ scrisŭ şi dosulŭ zapisuluĭ cumŭ aŭ luatŭ bani şi s'aŭ istovitŭ ača socotială, precumŭ viĭ vedè dumn[e]ta, şi carte ce'ĭ scrisŭ dumn[e]ta la Măria Sa Vodă, îndată amŭ trimis-o la Măria Sa Vodă, şi, cumŭ va vini răspunsulŭ, îndată îlŭ voiŭ trimite la dumn[e]ta. Osăbitŭ de ačastă rogŭ şi poftescu pre dumn[e]ta, hiindu şi noĭ dinŭ mila Măriiĭ Sale luĭ Vodă socotitoriĭ aice la Cămpulŭ-lungu şi avându şi megiiaşiie cu ţara dumilorŭ vostre, rogŭ şi poftescu să avemŭ cu dumn[e]ta cunoştinţe şi prieteşugŭ, precumŭ dinŭ omeniĭ noştri amŭ şi audzitŭ că iaştĭ dumn[e]ta megiiaşilorŭ bunŭ voitorŭ. Şi rogŭ pe dumn[e]ta şi pentru drumŭ să să deşchiză, că nu va hi nici ţariĭ dumilorŭ vostre pagubă înblândŭ negustoriĭ. Aciasta acmŭ, şi darulŭ luĭ Dumnedzăŭ să fie cu dumn[e]ta.

Dinŭ Cămpulŭ-lungu,
Lt. 7233, Săp. 26.

A dumitale maĭ micŭ prietenŭ şi gata a sluji cu plecata slujba mè.

Sandulŭ Crupenschii, bivŭ Med[elnicerŭ], vornicŭ.

www.dacoromanica.ro

[V-o] † Cinstitului şi alŭ nostru de bine voitorŭ dumnialuĭ biráulŭ de la vestită cetate Bistriţeĭ cu bună sănătate şi cinste să să dè.

Die 11 fbris 1724 allatae literae e Moldavia, debitum Michaelis Henrich Terpensis concernentes et obligatorias.

(Din archivele Bistriţei.)

Alte documente

Iaşi, 16 Decembre 7132 (1623). Radul Voevod, pentru procesul dintre Duca biv Uşiar şi Solomiia, soţia lui Voruntar Comisul, şi copiii ei, pentru satul Negreteşti, în Ţinutul Neamţului. Duca pretinde că i s'a dat de Stefan Tomşia, cînd Voruntar «era în Ţara Leşească». Ea arată act de cumpărare supt Erimiia-Vodă. Se pune «ferăe» la Vistierie 204 zloţi. — Slavon. — Iscălitura Domnului. Pecete pe hîrtie.

*

Iaşi, 7 August 7174 (1666). Iliiaş Alexandru-Vodă pentru mănăstirea Pîngăraţi, cu binecuvîntarea Vlădicilor: Ghedeon Mitropolitul, Dosoftei de Roman, Theofan de Rădăuţi şi Serafim de Huşi. I se dă satele Bilăeşti şi Ivăneşti (Neamţ), ce le are de la Domnii Alexandru, Petru, Iancul, Eremia, Costantin, Ştefan Tomşia şi de la Alexandru Iliiaş, de la Miron Barnovschi. Se adaugă fălci şi «jerdi» de vie la Cotnari. Pomenite: culmia Părului, Grohotişul, Hangul, Opcina Grohotişului, Curmătura, Culmia Torogleajului, Obrăşiia Bratişului, Tărcuţa, Tărcăulŭ. — Slavon. — Pecete ruptă. — Azŭ Nicolaĭ Buhuşŭ Velŭ Logf. iscalŭ. Dumitru Lecaa.

*

Iaşi, 7261. Mihail Gehan Racoviţă, pentru Aristarho bivŭ Velŭ Spătarul, după «testament» de la Grigore-Vodă pentru zece sălaşe.

*

28 April 7264. Constantin Racoviţă, pentru Iorgachi Hrisosceleo Vel Comis, cununat de Matei Ghica, dîndu-i zece sălaşe de Ţigani, «şărbi», între cari un Niţul, un fiu al Năramzii şi un muscalagiu.

Publicate de N. Iorga.

www.dacoromanica.ro

O poesie necunoscută a lui Gheorghe Asachi

Solenela serbătoare de cînt secular să sune
Celui Domn ce-au fost Moldovei de mult bine făcător:
Patria, ce-au luminat-o, tîmplele să-i încunune
Şi să 'ncingă al său nume laurul nemuritor.

O voi mèseri şi voi òrfani, junelor şi voi, junèle,
Ce prin el aveţi un àsil, ce prin el v'aţi luminat,
Umilit de conştiinţă, sunaţi laŭda-i pân' la stele,
Und' evlavia cea sfîntă şi-a' lui fapte l-au nălţat.

Demni de-a' lui faceri de bine, arătaţi-i mulţămire,
Păşind preste acea cale care el au petrecut:
În voi patria găsească lucrători l'a ei mărire,
O tărie neînvinsă şi 'n furtună al ei scut,

Românie, spre-a ajunge acolò unde-al tău nume
Şi a' tale sorţi te chiamă, de a fi şi tu iar Stat,
Nu uita că a ta mumă a trăit atîta 'n lume
Cît virtutea şi-amor' patrîei a plinit şi-a onorat.

(Col. Helder, Galaţi.)
30 Ianuar 1859.

(Foaie volantă, în colecţia d-lui Helder din Galaţi).

CRONICĂ

În «Revista Societăţii istorico-arheologice» bisericeşti din Chişinău, XIV (1922), arhiepiscopul Gurie schiţează starea preoţimii basarabene supt Mitropolitul Gavril Bănulescu Bodoni. De dânsa atarnau pe lângă 600 de biserici locale şi o sută dincolo de Nistru în raiana Oceacovului. Acestea i-au aparţinut, fiind în parte româneşti, până la 1837, cînd s'au dat eparhiei Chersonului, cu şeful residînd în Odesa. La cele peste 900 de biserici erau cam 1.500 de preoţi fără diaconi şi mulţi cîntăreţi. Mulţi protopopi şi «blagocini» numiţi de Ruşi erau străini. O scutire de taxe, chibzuită cu guvernatorul Scarlat Sturza, a fost acordată preoţimii de Împăratul Alexandru. Preoţii se alegeau şi recomandau de parohieni. La început se puteau alege şi dascăli şi pălămari. Urmă un examen formal. Candidatul avea să deie anume făgăduinţi morale şi să facă practică bisericească. Informaţia e luată din archivele Consistoriului bisericesc din Chişinău, care ar părea că promit o recoltă bogată.

www.dacoromanica.ro

Se traduce un articol de A. Stadniţchi, apoi Mitropolitul Arsenie de Novgorod, care se ocupă, cunoscând numai ştirile din Melhisedec şi din cîte o carte rusească, de eparhia Proilavului, pe care o numeşte: «Proilavo-Ismailului». Meletie (Sirigul) ca episcop de Proilav, călător în Moscova la 1644, era cunoscut şi de aiurea; dar se dă petiţia către Ţar a fiilor săi duhovniceşti», din ţinuturile «Brăilei, Ismailului, Chiliei şi Cetăţii-Albe» (p. 35). Cred că se ştia şi arderea la Brăila, «în timpul Voevodului Mihai», a bisericii Sf. Nicolae şi a «Mitropoliei mici»; e vorba de cucerirea Brăilei de către Mihai Viteazul. Calinic, apoi Patriarh de Constantinopol, apare şi în memoriul despre dînsul pe care l-am publicat în «Analele Academiei Romîne». Pentru alegerea ca Patriarh Arsenie Ivaşcenco dădea data de 16 Ianuar 1757. Stadniţchi citează cu privire la el «Istoria manuscrisă a Mitropoliei moldoveneşti, ce se păstrează în Archivele acestei Mitropolii» (p. 38). La 1809 Chiril avea Mitropolia basarabeană, fiind retras, bolnav, la Dubăsari (Archivele Consistoriului Duhovnicesc; citate de Stadnitchi ori adause de traducător). Partenie, pomenit in Condica Sfîntă că e refugiat la Munteni în Februar 1803, îi succedase, fiind silit a fugi în 1806 a Constantinopol. Stadniţchi sau traducătorul au găsit pe un Mineiu la Sf. Spiridon din Brăila numele episcopului Calinic din 1814 (protopop, cu grija de a-şi învăţa preoţii, era pe vremea aceia Apostol economul).

De acelaşi, iar cu materiale vechi, dar şi cu ştiri din Archivele Consistorlului, biografia lui Amfilohie, episcopul de Hotin autorul cărţilor cunoscute. Mitropolitul Gavriil Calimah ar fi cerut înlăturarea eparhiei, care ar data de la 1713, de la luarea Hotinului, adecă (?). Amfilohie apare la 1782, hirotonisind, cu un nou Matei al Mirelor, pe Iacov la Huşi (p. 43). A fost sfinţit la 1767, de Daniil de Proilav, Partenie de Dristra (Silistra) şi Anania de Sivas, residînd acesta la Bucureşti (pp. 44-5) Despre λόγοι καὶ ἔργα ale lui nu ştim mai mult decît acum o jumătate de veac. Cartea lui, «Gramatica Teologhicească», ar fi şi după vestitul arhiepiscop de Moscova, Platon (p. 47). Scrisoarea din 10 Ianuar 1768 al ui Amfilohie către arhimandritul Pecerscăi din Chiev a fost de altfel tradusă de d. Frăţiman, în foiletonul «Dreptăţii» din Chişinău, de unde am reprodus-o în această revistă. Acolo la Pecersca avea şi un ucenic zugrav, Vartolomeiu.

Preotul Ceachir (Ceacîr) încearcă explicaţia numelor turco-tătăreşti din Basarabia. Era bine ca un pricepător să-şi fi dat întăiu părerea asupra acestor pagini adesea naive. Un studiu asupra inscripţiilor şi icoanelor bisericii armeneşti de la Cetatea-Albă ar fi de mare interes: un tînăr aşa de bine pregătit ca d. Avachian l-ar putea da.

D. Petru Colomoţov descrie, în două articole ruseşti, biserica Sf. Nicolae din Chilia şi biserica Adormirea de la Ismail. Cea

www.dacoromanica.ro

d'intăiu, după inscripție, care nu era necunoscută, a fost începută de Vasile Lupu la 7 Maiu 1645 și isprăvită la 7 Maiu din anul următor. Catapeteasma e din 1809, cu icoana făcută la Iași. S'ar pomeni Dimitrie fiul lui Ioan Privan. Turnul de la poartă e bine păstrat, de și s'au adaus turnulețe ruseşti în vîrf; biserica a fost mult înădită pe laturi. Evanghelia manuscrisă, din 1651, e de la Matei Basarab și Elena, dar dată unei biserici a Sf. Paraschive (p. 9). Se văd chipurile părechii domnești. O alta, scrisă în Craiova, e de pe vremea lui Mihnea-Vodă (Mihail Radu), 1658-9 (p. 10): e scrisă de protopopul Ivan Cratcovschi, Sîrb. Ar fi dată de Danciu Armașul și Radul Postelnicul.

* * *

În publicația lui Bertrand Bareilles, *Le rapport secret sur le congrès dela Berlin adressé à la S. Porte par Carathéodory-Pacha, premier plénipotentiaire ottoman* (ed. Bossard 1919), se spune că „într'o zi, dînd cetire art. 7 din tratatul de la S. Stefano, Bismarck întîlnește în enumerarea diferitelor populații nebulgărești cărora era vorba să li se garanteze drepturile politice numirea de Cuțo-Valahi. El a spus: «Cuțo-Valahi, iată un cuvînt pe care avem dreptul să-l ștergem», și îndată a trecut peste el cu creionul» (71). Mai departe: «Cînd a anunțat că Romînii vor fi ascultați, el a adaus că orice *écart de langage* la care s'ar lăsa tîrîți *(entraîner)* dd. Kogălniceanu și Brătianu va fi sever reprimat» (p. 72).

* * *

În nr. 5 din anul II al «Arhiveior Olteneşti» d. Em. Bucuța dă o hartă a întinderii românești în Ținutul dintre Vidin și Timoc (își zic «Văleni sau Fundeni», «Cîmpeni»; numele satelor sînt străine; sînt și e «letini», vorbind un dialect slav vechiu). Originea lor e mixtă: Olteni (30.000), Bănățeni (20.000). Se întrebuințează limba noastră în biserică; școli n'au. D. Plopșor arată că tatăl pictorului Aman era «Rumîn cuțovlah căsătorit cu o Greacă». Între documente cinci de la Tudor Vladimirescu, comunicate de d. Al. Bărcăcilă: se vorbește de negoț cu său (1812), cu vite (1814), de bani (1816), de legătura în afaceri cu comerciantul Ghiță Opran (1816; de relevat: «este viiață, dar este și moarte... Să iaĭ vite bune, curate, iar nu cu bucluciurĭ, după cum te-aĭ obĭcinuit dumneata»), de o vînzare de său (1819).

Foarte interesant actul, adus de d. N. G. Dinculescu, prin care se vede că în 1619 erau la Topolnița «trei călugărași sîrbi», «de se-au apucat de mănăstire pustie să o dereagă»; mulți rumîni din satul Șovărlov «se răsipiseră pren Țeara Turcească și pren Țeara Ungurească», «încă den zilele lu Mihail Voevod» (p. 29). Și Matei-Vodă constată fuga «în Țeara Turcească, de bogate nevoi ce au avut», a sătenilor din satele Tismanei și

www.dacoromanica.ro

Topolniţei. Este, la 1640, şi un ordin al lui către «căpitanul de dorobanţi de la *Săveren*» (Severin). Într'un act al d-lui G. Fotinò, de la Radu Paisie, pomenirea lui «Vladul Voevod cel înnecat» (p. 32). Un Banul Spahiul apare şi într'un act de la 1657 (p. 35; localitate: Rusneci) D. T. G. Bulat dă cîteva diate din secolul al XVIII-lea şi al XIX-lea.

Rapoarte de inspecţie la Craiova (1839) ale lui Petrachi Poenaru: aflăm pe Chiriţă Pîrvovici la geografie, pe P. Călinescu la începători, pe Stanciu Căpăţineanul — acesta lăudat —, pe Vizamont la francesă — «s'a familiarisit cu limba rumănească» —, pe Mundaniotul la greceşte, pe Leca la desemn — bolnav — pe Mihăiescu tot la începători.

În nr. 6 d. C. Moisil vorbeşte despre monedele oltene (şi dacice, constatînd că ele variază după triburi). *Se observă întrebuinţarea deasă de către Daci a monetelor romane (dinari) încă de la 100 înn. de Hr.* (pp. 83-4). Mai notăm: «*S'au găsit în ţara noastră foarte multe monete de la toţi Împăraţii cari au urmat lui Aurelian până la Constantin-cel-Mare şi apoi de la urmaşii acestuia până la căderea Imperiului de Apus*, şi este interesant de constatat că majoritatea acestor monete s'au găsit în regiunea olteană a Dunării» (p. 87): *şi Goţii le-au imitat grosolan.* D. Moisil, după potrivirea dintre blasonul din moneda lui Radu I-iu şi cel de pe nasturii Domnului aflat la Argeş, crede că acesta e acelaşi Radu (pp. 88 9).—O scrisoare inedită a răp. Al. P. Dumitrescu pomeneşte pe «părintele Daniil de[n] Soveja, Mitropolit la Beligrad» în 1668: el revenise la Soveja pe lîngă egumenul Macarie. Identificarea cu Daniil de Strehaia (1673-5) şi chiar cu un Daniil de Sofia nu se poate admite. Petrecerea lui Daniil la Focşani în 1686 era semnalată, de mult, de mine (*Studii şi doc.*, VII, pp. 321-2; cf. *Ist. Bisericii*, I, pp. 349, 379).—D. Dinculescu publică un act din 1622 privitor la Şegarcea, care atîrna de Patriarhul Alexandriei, Chiril (p. 124). D. T. G. Bulat semnalează pe zugravul Gherontie de la Hurezi († 1861), p. 132.

* * *

Note, adesea juste, despre rostul vechilor judeţe, le dă d. N. Gh. Dinculescu în *Arhivele Olteniei*, II, no. 7. Judeţele Motrului (la 1415), Jaleşului, Gilortului (1502) arată orientarea lor pe *toate* văile (*probabil şi în Moldova înnainte de crearea de către Domn a Ţinuturilor de cetate*). Un oraş Dobîca n'a existat însă niciodată dincoace de Carpaţi, ci un sat al Dăbăceştilor. Nu înţeleg cum se poate admite o cetate turcească a Severinului fără «raiaua» de hrană. Sînt şi note despre Tîrgul Gilortului, după inedite în Archivele Statului. Tot aşa ştirea despre reluarea lui Basarab-Vodă (Neagoe) de la Turci a bălţii Mamina (Romanaţi). Turci la Cerneţi în 1787, p. 174. — Ţin să observ că deosebirea între judeţ şi Ţinut am fixat-o, indepen-

www.dacoromanica.ro

dent de Sulzer şi Xenopol, şi nu odată. Deci «bănuia cineva», contra ilusiei autorului, că judeţele nu sînt o creaţiune oficială. Da, «exista o organisaţie regională înnainte de a exista Statul», dar mi-am permis şi eu s'o văd şi s'o spun.

D. Al. Bărcăcilă descrie Grădiştea, însemnînd descoperirile făcute acolo. La Peşteana în poarta bisericii e o parte din inscripţia dedicată de Sarmisegetuza lui Caracalla, al cărui nume s'a aflat şi la Severin. La Dănsuş se relevează numele «popei Simion zugrav» din 1789. D. Plopşor înseamnă monumentele megitice, «glămeele» din Oltenia. D. N. V. Demetrescu dă două acte din vremea lui Matei Basarab. Apoi acte craiovene (un Radu Ţiganul Basaraba la 1817, p. 216). Mai multe documente le dă d. Dinculescu, d. G. Fotino. D. Anton Oprescu observă că la Glogova, unde va fi fost îngropat Basarab cel-Tînăr, o parte din moşie se chiamă Mormîntul.

* * *

Asupra *Poeţilor munteni* a d-lui G. Bogdan-Duică, lucrare plină de lucruri noi, se va vorbi pe larg în nrl. viitor.

* * *

D. N. Tcaciuc publică la Cernăuţi o *Istorie a literaturii* romîne în 32 de pagini, care e exactă şi imparţială.

* * *

Dreptatea anunţă că la Ciuciuleni (Chişinău), s'au găsit lîngă monede şi frînturi de vase o inscripţie din 1142 pe una din aceste frînturi.

Evident că e o greşeală, dar piesa însăşi ar trebui înfăţişată cunoscătorilor.

* * *

Prietenul nostru pentru popor din Cîmpulung, n le. 3—4, publică un document de la Matei Basarab (1651), un zapis cu data din 1799 (ar fi în el, pe lîngă pedeapsa «bătăii la talpă», şi cuvîntul «parol»; să fie autentic ?) şi o variantă a baladei cu Craiul Jicmon (Sigismund) şi «Silade Mihai» (Mihail Szilágyi, cumnatul lui Ioan Hunyadi), cu menţiunea unui «domn Berindei», care-şi «potcoveşte litvul», şi unui Ştefan Opriş care capătă de la Craiu şi de la «Silade», confundaţi, laşul.

N. I.

www.dacoromanica.ro

LIBRARIA „PAVEL SURU"

BUCUREȘTI, CALEA VICTORIEI, 85

are în deposit următoarele lucrări datorite d-lui N. IORGA:

Trecutul românesc prin călători.

(Cursuri la Șc. Super. de Războiu).

I

Până la jumătatea veacului al XVII-lea. Lei **20.—**.

II

Da la jumătatea veacului al XVII-lea până la 1880. Lei **18.—**

Prolegomene de istorie universală

Desvoltarea așezămintelor politice și sociale ale Europei.

I

Evul mediu. Lei **20.—**

II

Epoca modernă. Lei **15.—**

Istoria Literaturilor Romanice în desvoltarea și legăturile ei

(Volumul I-iu: Evul Mediu). Lei **20.—**

Istoria Literaturilor Romanice în desvoltarea și legăturile ei

(Volumul al II-lea: Epoca Modernă până la 1600). Lei **35.—**

Istoria Literaturilor Romanice în desvoltarea și legăturile ei

(Volumul al III-lea: Epoca Modernă de la 1600 până în zilele noastre). Lei **45.—**

Histoire des Roumains de la Péninsule des Balkans

(Albanie, Macédoine, Épire, Thessalie, etc). Lei **3.—**

Histoire des l'Albanie et du peuple albanais

Lei **3.—**

O sută de ani de la nașterea lui Cuza-Vodă

(Conferință ținută în Sala Ateneului Romîn) Lei **2.—**

Mihai Viteazul

(Dramă în 5 acte) Lei **4.—**

Un Domn pribeag

(Dramă în 5 acte) Lei **3.—**

Închinarea lui Ștefan cel Mare

(Dramă în 5 acte). Lei **4.—**

Cantemir Bătrînul

(Dramă în 5 acte) Lei **3.50**

Constantin Brîncoveanu

Dramă în 5 acte). Lei **4.—**

Revista Istorică

(Anul al VII-lea. N-le 7—9). Lei **4.—**

Bulletin de l'Institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale

pe 1921 (N-le 7—9). Lei **5.—**

Polonais et Roumains

(Relations politiques, économiques et culturales). Lei **10.—**

Romînii și Grecii de-a lungul veacurilor

(cu prilejul îndoitelor nunți princiare din MDCCCCXXI) Lei **15** —

Izvoare contemporane ale mișcării lui Tudor Vladimirescu.

Ediția ordinară **45** lei, mijlocie **50**, de lux **55**.

www.dacoromanica.ro